

GLOBALISING

IMPERIALISM

”Globalisering är bara ett annat ord för USA-dominans.”

Henry Kissinger
USA:s fd utrikesminister

Redan 1971 gav det dåvarande kommunistiska ungdomsförbundet SKU(ml) ut broschyren ”Ananas, järpe frossa och njut. Borgare snart är din saga slut”, en skrift som utifrån dåtidens världsläge sammanfattade kommunisternas syn på imperialismen och dess historia. I sina huvuddrag har denna broschyr sedan ingått som del 3 i Kommunistisk grundkurs, en elementärcirkel i marxism för ungdomar.

Nu är det 2001. Imperialismen består, men världsläget är ändå radikalt förändrat, inte minst på grund av Sovjetunionens upplösning och den sk realsocialismens sammanbrott, vilket i viktiga avseenden gjort ”Ananas” förlegad. Här presenteras därför ett helt nyskrivet häfte till avsnittet om imperialismen i Kommunistisk grundkurs. Grundsynen är givetvis densamma, men det nya häftet tar sin utgångspunkt i dagens verklighet och sätter in teorin om imperialismen i dagens debatt om globalisering, gränslös marknadsliberalism och ny världsordning.

Häftet är skrivet som en del i Kommunistisk grundkurs, men det ska också kunna användas i ett bredare sammanhang, som en presentation av kommunisternas syn på situationen i dagens värld och som ett inlägg i de många diskussioner som denna situation reser.

Med denna dubbla ambition vänder sig häftet till sina läsare med förhoppningen att det skall ge kunskap om orsakerna till orättvisorna och eländet i dagens värld och framförallt inspirera till kamp för en grundläggande förändring. För det räcker inte att förklara världen, det gäller att förändra den.

Kapitel 1

En orättvis värld

Vi lever i en orättvis värld, en värld som gör livet outhärdligt för miljarder människor; en värld där människor dör av svält, trots att det finns mat i överflöd och produktionsresurser att föda alla; där barn dör i botbara sjukdomar, trots att det finns mediciner som skulle göra dem friska; där 1,7 miljarder människor lever utan tak över huvudet och där 2 miljarder saknar tillgång till rent vatten.

Borgarna talar om det nya informationssamhället, om IT och modern telekommunikation som ett språng i mänsklighetens historia. Men enligt FN har 51 procent av de människor som idag lever på jorden aldrig sett och än mindre talat i en telefon och bara 7 procent har tillgång till internet. Uppemot 50 procent av jordens befolkning kan vare sig läsa eller skriva, så även om de hade haft tillgång till internet hade de inte haft mycket glädje av den nya informationsteknologin.

Vi lever i en värld som blir mer orättvis för var dag som går. 1970 tillföll 2,3 procent av den samlade världsinkomsten de 20 procent av mänskligheten som lever i världens fattigaste länder. Drygt 20 år senare var deras andel nere i 1,4 procent. Allt enligt FN:s utvecklingsprogram UNDP.

Naturligtvis har myntet en baksida. Så ökade de 20 procent som bor i världens rikaste länder under samma period sin andel av världsinkomsten från 73,6 till 82,7 procent. Gapet mellan de fattigaste och de rikaste länderna i världen har ökat från 32 till 60 gånger.

Ändå säger dessa siffror inte hela sanningen. UNDP:s statistik mäter bara per capitainkomst (alltså medelinkomst per person) och tar därför ingen hänsyn till inkomstskillnader mellan människor i ett och samma land. I denna statistik räknas därför fattiga och hemlösa i USA och inom EU till de rika och till de fattiga räknas de fem dollarmiljardärer som lär finnas i Filippinerna.

UNDP gör dock ett försök att uppskatta den globala fördelningen också utifrån individuella inkomster. Då har de rikaste 20 procenten av världens befolkning en inkomst som är 150 gånger så hög som de fattigaste 20 procenten.

Vi lever i en värld som utvecklas åt fel håll, som gör de fattiga ännu fattigare också i absoluta tal. Enligt UNDP lever idag 1,6 miljarder människor i drygt hundra länder i tredje världen på en lägre nivå än vad de gjorde 1980. Hela kontinenter blir fattigare. Enligt en färsk studie från Center for Economic and Policy Research i USA ökade bruttonationalprodukten (BNP) per capita i Afrika söder om Sahara med 36 procent under perioden 1960-1980, medan den minskade med 15 procent 1980-2000.

Enligt UNDP skulle det kosta runt 80 miljarder dollar per år att ge världens fattiga ”grundläggande sociala förmåner”. Det kan verka som en svind-

lande stor summa, men vet då att USA lägger ut 1 miljard dollar om dagen på militär upprustning. Inställ USA:s miljardrullning till krig och statsterrorism i åttio dagar och pengarna skulle räcka till att ge världens fattiga ett värdigt liv.

Så ser det ut i världen när ett nytt millennium just inletts, så ser den så kallade globaliseringen ut när den rensas från fraser och fina ord och visas upp i sin verkliga skepnad. En värld som gör livet outhärdligt för miljarder människor.

Frågan är vad det beror på. Varför blir miljoner och åter miljoner människor fattigare när det samlade välståndet i världen bara ökar och ökar? Varför förnekas så många människor livets nödortfört – och rentav själva livet – när mänsklighetens produktionsförmåga utan vidare skulle räcka till att ge alla ett gott liv, alla utan undantag och i livets alla avseenden?

Svaret är att det beror på de ekonomiska och politiska förhållanden som kapitalismen påtvingat världen, att det beror på den globaliserade och monopoliserade kapitalism som såg dagens ljus i slutet på 1800-talet och som Lenin benämnde **imperialism** när han 1916 analyserade dess specifika karaktärsdrag i boken ”Imperialismen som kapitalismens högsta stadium”.

Globaliseringen

Kapitalismens drivkraft är att förmera* kapitalet, är att göra kapitalägarna rikare. I denna strävan skyr kapitalismen inga medel. Arbetskraft och naturresurser exploateras* hänsynslöst och utan tanke på framtida konsekvenser. Samhällsintresset underordnas vinstintresset, vad som är bra för människor och miljö underordnas vad som är bra för kapitalet.

Kapitalets strävan att ständigt förmera sig självt innehåller en automatisk tendens till koncentration och centralisering. Små företag går under eller köps upp av stora i konkurrenskampen på den kapitalistiska marknaden. Till sist blir de stora så stora, att de tenderar att upphäva själva konkurrensen. Det uppstår monopol, där ett eller ett fåtal jättelika företag tar kontroll över eller delar upp marknaden mellan sig. Trots allt tal om fri konkurrens är monopolen en för kapitalet eftersträvnansvärd situation, ty monopol ger monopolprofiter*, ger kapitalet möjlighet att förmera sig utöver den fria konkurrensens begränsningar. Monopolet utgör en automatisk tendens i kapitalismen, vilket redan Marx påpekat.

Att stor ständigt blir större innebär i sin tur att kapitalismen inte låter sig begränsas av regionala eller nationella gränser. Den lokala produktion för en

- ★ **Förmera** - att öka eller fortplantta
- Exploatera** - utnyttja, utsuga
- Profit** - vinst, drivande kraft bakom marknadsekonomi

lokal marknad, som Adam Smith och de klassiska liberalerna drömde om på 1800-talet, var från början en illusion som kapitalism betraktad. Det kapital som ständigt strävar efter att bli större globaliserade sig och gjorde hela världen till sin spelplan, genom världshandeln, givetvis, men också och inte minst genom att kapitalet självt gav sig ut i världen, genom att de kapitalistiska monopolföretagen etablerade sig i varje vrå av världen för att där exploatera nya arbetskraftsresurser och naturtillgångar och för att utvidga den kapitalistiska marknad som måste utvidgas för att stor ständigt skall kunna bli större.

I dagens värld kallas detta globalisering och presenteras som något nytt, som ett fenomen som bröt igenom i slutet av 1900-talet och som vi bara har att rätta oss efter, som ett öde. I verkligheten globaliserades kapitalismen åtminstone hundra år tidigare, i slutet av 1800-talet, då en kapitalistisk världsmarknad såg dagens ljus och då internationaliseringen av de kapitalistiska ekonomierna var lika utpräglad som idag.

När storföretagen styr världen

Enligt en undersökning från Institute for Policy Studies, IPS, hamnade Sverige 1995 på tjugoförsta plats på listan över världens största ekonomier. Tätt i hälarna, på tjuogoandra plats, följde världens då största företag, japanska Mitsubishi, med ett försäljningsvärde på 1 383 miljarder kronor.

IPS har listat de 100 största ekonomierna i världen. USA är naturligtvis störst följt av Japan och Tyskland. Men det är inte toppen som är mest intressant utan helheten.

- Av de 100 största ekonomierna i världen utgörs 51 av företag och endast 49 av länder. Länderna rangordas efter bruttonationalprodukt och företagen efter försäljningsvärde i miljarder USA-dollar.
- Det tionde största företaget i världen, amerikanska Exxon, omsätter mer pengar än 162 av världens 191 länder, inklusive Finland, Polen och Grekland.
- Det största företaget, Mitsubishi, har en större ekonomi än världens fjärde folkrikaste stat Indonesien.

Förekomsten av gigantiska multinationella företag är ingen nyhet. I sin bok "Imperialismen som kapitalismens högsta stadium", som vi kommer att återkomma till ett flertal gånger, pekade Lenin på "världens uppdelning mellan kapitalistsammanslutningarna" som ett utmärkande drag för imperialismen. Att de multinationella företagen växt sig större än många länder är också en gammal nyhet. Redan 1973 konstaterade tex Richard Barnet och Ronald Muller i boken Global Reach: The Power of Multinatio-

nal Corporation ”att General Motors är större än Schweiz, Pakistan och Sydafrika; Royal Dutch Shell är större än Iran, Venezuela och Turkiet; och Goodyear är större än Saudiarabien”.

Ändå har mycket hänt. De multinationella storföretagen är idag mäktigare än någonsin. 1995 representerade de 200 största företagen 28,3 procent av världens samlade BNP, enligt IPS. 1992 var motsvarande siffra 24,2 procent. De 500 största företagen kontrollerar 70 procent av världshandeln. Omkring 40 procent av all registrerad handel är i själva verket inte alls handel, utan styrda och ytterst noggrant planerade transaktioner inom ett och samma företag.

Det ligger en ödets ironi i detta. Aldrig har det talats så mycket om marknadsekonomins och den fria konkurrensens välsignelser som under 90-talet. Men aldrig har kapitalismen befunnit sig längre ifrån fri konkurrens och fri marknad. Det är monopol som gäller och centralisering av makt och inflytande till ett allt mindre antal multinationella företag. De delar marknaderna mellan sig och inom sig svarar de för 40 procent av världshandeln, bortom allt vad fri konkurrens heter.

Den så omtalade ”marknadens disciplin” förbehålls fattiga länder och fattiga i rika länder.

Ja, så långt sträcker sig idag monopolens makt, att de dikterar villkoren för politiken varhelst de väljer att etablera sig. De upphäver inte bara den fria konkurrensen utan också den liberala demokratin, just den liberala demokrati som de och deras apostlar i högtidliga sammanhang brukar framställa som marknadsekonomins krona.

I allt utgör de multinationella storföretagen sin egen idealbilds motsats. Så utgör de också världens i särklass största bidragsmottagare. Företagen ställer krav på offentliga subventioner, utbildningsprogram och skattelättnader och begär frihet från allt socialt ansvar. Kostnaderna socialiseras medan de allt större vinsterna förblir privata.

De multinationella storföretagen ger intryck av att stå över nationen, att vara globala i ordets verkliga bemärkelse. Svenska Ericsson tar ingen hänsyn till jobben i Sverige, utan lägger gladeligen ner sin fabrik i Norrköping när bättre profiter hägrar på andra håll. Tyska Audi flyttar tillverkning av bilar till Ungern, där arbetarna är underbetalda och där fabrikerna körs 24 timmar om dygnet utan fackliga och lagliga hinder. Och amerikanska General Electrics flyttar tillverkning ”south of the border”, till Mexico, där arbetskraften bara kostar en tiondel av den amerikanska och där maquiladorasfabrikerna är garanterat fackföreningsfria.

Det kallas globalisering men är i själva verket en centralisering av kapital och makt till ett litet överskikt av kapitalägare i en liten grupp av imperialis-

tiska länder. 186 av de 200 största företagen i världen kommer från endast 7 länder: Japan, USA, Tyskland, Frankrike, Storbritannien, Holland och Schweiz. Med undantag för Sydkorea och Brasilien lyser tredje världen helt med sin frånvaro på 200-listan.

Det finns många exempel på att multinationella företag ställer sina egna intressen före nationens. När Ronald Reagan beordrade ekonomiska sanktioner mot Libyen i januari 1986, förde tex den amerikanska ingenjörfirman Brown&Root över ett kontrakt på arbeten i Tripoli till sin brittiska filial för att kringgå beslutet. Och Honda kringgår Taiwans, Sydkoreas och Israels importbegränsningar av japanska bilar genom att flytta produktion till sin fabrik i Ohio, USA. Profiten går alltid först.

Ändå är det statslösa företaget något som inte finns i verkligheten. Med få undantag är de multinationella företagen nationellt förankrade. De har i genomsnitt två tredjedelar av försäljning, tillgångar och ägande i hemlandet. I mellan hälften och tre fjärdedelar av styrelserna för de största bolagen i industrivärlden förekommer överhuvudtaget inte utläningar bland de externa styrelsemedlemmarna. Förflyttning av centrala ledningsfunktioner och utveckling till andra länder tillhör undantagen.

De multinationella företagsväldena är byggda som pyramider, med underleverantörer i lager på lager ner till fabriker i utkanterna av tredje världens storstäder. Basen har global räckvidd, men toppen befinner sig i ursprungslandet. Där finns ägarna och där koncentreras patent och varumärken, marknadsföring, finansförvaltning och strategiska tillverkningsmoment. Där samlas också merparten av det kapital som utvinns ur den världsomspännande produktionen.

Dessa privata tyrannier är hjälplösa utan sina stater. Den nyliberalism de sponsrar är inte antistatlig. Den syftar bara till att frigöra statsmakten ur det formellt demokratiska, att rena den från socialt ansvarstagande och göra den till ett effektivare redskap för monopolkapitalen. Sociala och fackliga rättigheter skall avvecklas och offentliga tillgångar realiseras på det att skattemedel och andra resurser skall föras över till motorvägsbyggen, företagsstöd, anpassade utbildningsprogram och andra utgifter till större nytta för kapitalet. Och naturligtvis till beredskap att med militärt våld säkra företagens globaliserade exploatering, om nöden och profiten så kräver.

Storföretagen från USA, Japan och EU kräver oinskränkt tillgång till andra länders arbetskraft, naturtillgångar och marknader. Samtidigt fordrar de respekt för sina tekniska monopol och sina politiska, ekonomiska och kulturella företräden. Det kallas ”frihandel” och ”människliga rättigheter”.

För dessa världens skull är imperialismen redo att tillintetgöra allt som kommer i dess väg. Storföretagens globala era vilar på statlig makt, på orga-

niserat övervåld (som i Chile, Irak, Jugoslavien och Afghanistan), på ekonomiska blockader (som mot Kuba, Iran och Libyen), på mördade fackföreningsledare (som i Colombia) och på en hejdlös utsugning av arbetskraften varhelst den än tas i bruk.

Finanskapitalismen

I boken "När företagen styr världen" går David C Korten till rasande angrepp mot de multinationella företagens världsomspännande välde. Korten är inte marxist, han står inte ens till vänster politiskt. Men hans analys av den globaliserade kapitalismens konsekvenser för mänskligheten är god. Korten skriver:

"De finansinstitutioner som förr verkade för att skaffa kapital för produktiva investeringar har förvandlats till ett rovlustet, riskskapande, spekulationsstyrt globalt finanssystem som ägnar sig åt improduktiv utsugning av skattebetalarnas och den produktiva ekonomins välstånd. Detta system är i sig självt instabilt och blir allt svårare att kontrollera: det sprider ekonomisk, social och miljömässig ödeläggelse och sätter varje människas välbefinnande i farozonen."

David Korten pekar på en tendens i den kapitalistiska ekonomin som redan Lenin observerade och som han framhöll som ett kännetecken för dess imperialistiska stadium, nämligen uppkomsten av ett särskilt finanskapital och på detta kapitals grundval en snabb tillväxt av det skikt av kapitalägare som lever på räntor, aktieutdelningar, snabba klipp och annan spekulation. Av rena parasiter, helt enkelt, isolerade från produktionen och utan någon som helst funktion i den. Av rentierer, som Lenin kallade dem, som bara ser till största möjliga avkastning på kortast möjliga tid.

På Lenins tid var uppkomsten av ett särskilt finanskapital ett relativt nytt fenomen. Idag är ett alltmer spekulativt finanskapital inte bara ett gammalt, utan också ett alltmer framträdande och för arbetarklassen förgörande drag i den kapitalistiska ekonomin.

"Tidigare var det ekonomins utveckling som styrde börsen. Nu är det börsens utveckling som styr ekonomin", skrev en upprymd börsanalytiker i Dagens Industri hösten 2000.

Som representant för och välavlönad megafon åt spekulanter och rentierer är börsanalytikerns upprymdhet lätt att förstå, men sett ur ett arbetarperspektiv är förskjutningen från produktion till spekulation, för att uttrycka samma sak med andra ord, ett uttryck för att kapitalismen är asocial och samhällsfientlig, att den utgör ett hinder för mänsklighetens fortsatta framåtskridande.

Några exempel:

- 1992 gick den amerikanska kameratillverkaren Eastman Kodak med 1,14 miljarder dollar i vinst. Men styrelseordföranden Kay R Whitmore fick sparken ändå. Han hade bara avskedat 3 000 anställda när aktieägarna krävt att 20 000 skulle bort. Således sparkades Whitmore och genast steg Eastman Kodaks aktiekurs kraftigt. För att det därigenom blev möjligt att avskeda ytterligare 17 000 anställda.
- Våren 1999 redovisade Ericsson en vinst på 18,2 miljarder kronor, den största vinst som någonsin redovisats av ett svenskt börsbolag. Men resultatet levde inte upp till aktieägarnas förväntningar. Samma dag meddelade således Ericsson att 11 000 anställda skall bort, vilket ledde till glädjefnatt på börsen. Att 11 000 anställda förlorar sina arbeten uppfattas som bra av aktieägarna, av rentiererna.
- När Electrolux meddelade att 12 000 jobb skall bort steg aktiekursen med 15 procent på en vecka.
- ”Glädjeskutt på börsen efter besked om nedskärningar”, löd Expressens rubrik när Volvo 1998 varslade 5 300 om uppsägning.

När börsen styr ekonomin är det snabb avkastning och höga aktiekurser som är avgörande. Hur produktionen påverkas av massavskedanden spelar mindre roll. Det viktiga är att kostnaderna minskar, vilket ger höjda profiler och höjda aktiekurser. På kort sikt. För den börsstyrda finanskapitalismen är extremt kortsiktig, det talas rentav om kvartalskapitalism, om en situation där place-rarna hotar att fly ett företag om minsta kvartalsrapport pekar i fel riktning.

Företagsledningarnas primära uppgift blir därmed inte att ta fram nya och bättre produkter, att organisera produktionen på ett sätt som på lång sikt tar tillvara arbetskraftens resurser, att med framtiden i åtanke ta hänsyn till miljö och samhällsintresse – och då rakt inte till kampen mot den globala fattigdomen – utan enbart att tillfredsställa aktiemarknadens krav på högsta möjliga avkastning på kortast möjliga tid.

Detta betyder inte att kapitalismen inte förmår utveckla ny teknik och ny produktion, det förmår den bevisligen och det i en takt och i en omfattning som aldrig förr – åtminstone i enskilda industrigrenar och enskilda länder. Men den är oförmögen att fullt ut sätta det globala samhällets alla produktionsresurser i rörelse – och då framförallt den viktigaste resursen, det mänskliga arbetet – vilket förvandlar den till en bromskloss för framåtskridandet.

Spekulationsekonomin

Finanskapitalets alltmer framträdande roll i den kapitalistiska ekonomin innebär inte bara ett fullständigt fokus på det kortsiktiga vinstintresset, med

förödande konsekvenser för arbetarklassen och för den produktiva ekonomin överhuvudtaget, utan också att en allt större del av kapitalet aldrig når den produktiva ekonomin. Det befinner sig istället i en rent spekulativ värld, i något som skulle kunna kallas ett globalt kasino.

Ett exempel: Valutahandeln omsatte 1977 dagligen 18,3 miljarder. Det var vad som behövdes för att organisera världshandeln, direktinvesteringarna – och lite till. Tjugo år senare omsatte valutahandeln, som nu utvecklats till ett globalt valutakasinon, varje dag astronomiska 1 490 miljarder dollar.

För varje dollar som 1997 var i omlopp i den produktiva världsekonomin, cirkulerade 20 till 50 dollar i detta globala kasino. En jämförelse: 1490 miljarder dollar är nästan tio gånger mer än Sveriges årliga bruttonationalprodukt. Tio gånger Sveriges årliga ekonomi omsätts alltså i spekulativ – varje dag!

Här handlar det om extremt kortsiktiga investeringar – från minuter och timmar till ett par dagar eller maximalt några veckor. På sina dataskärmar jagar det globala kasinots spelare jorden runt på jakt efter marginalavkastningar på tiondelar av procent. Ena dagen mexikanska skräpobligationer, andra dagen europeiska fastigheter, tredje dagen amerikanska dollar, fjärde dagen...

Två saker skall framhållas vad gäller detta hysteriska spel.

För det första: Spekulationsekonomin är inte en följd av ny teknik eller av den sk globaliseringen. Naturligtvis spelar den nya tekniken en roll för spekulationskapitalets omloppshastighet – när pengar och värdepapper kan byta ägare på en sekund via en dataskärm, med säljaren i Stockholm och köparen i Singapore, så kan varje spekulationsdollar omsättas oftare, rentav flera gånger om dagen. Men den nya tekniken är inte orsak till spekulationsekonomins existens och inte grunden för dess expansion.

Orsaken är istället de stagnationstendenser* som varit tydliga i det kapitalistiska världssystemet alltsedan mitten av 1970-talet. Ett allt större kapital samlas idag på allt färre händer. Men allt detta kapital finner inte avsättning i den produktiva ekonomin, som dras med avsättningssvårigheter och kronisk överkapacitet – delvis på grund av just den snabba ökningen av kapitalkoncentrationen. Denna har inte minst möjliggjorts av att kapitalet lagt beslag på en allt större del av produktionsresultatet, vilket relativt sett minskat den globala köpkraften.

”Vi har snart en världsekonomi med bara säljare och inga köpare”, skriver de amerikanska ekonomerna Anne Colamosca och William Wolman i sin bok ”Judasekonomin – kapitalets triumf och förräderiet mot arbetet”, utgi-

ven 1997. Colamosca och Wolman hävdar att kapitalets överlägsenhet i klasskampen så till den grad pressat tillbaka den globala arbetarklassen, att köparna inte på långa vägar räcker för att konsumera allt det som utbjuds till försäljning. Kapitalet tar för sig och sågar samtidigt av den gren det själv sitter på, för utan köpare, inga säljare. En av kapitalismens många paradoxer.

I denna situation av kronisk överproduktion – eller kronisk överkapacitet som det numera heter, med rätta, för idag producerar inte företagen för lager utan istället ställer de av produktionskapacitet – ger investeringar i produktiv verksamhet inte avkastning nog, varför kapitalet istället söker sig till spekulation.

Spekulationsekonomin är alltså ett resultat av kapitalismens inre motsättningar och då inte minst av motsättningen mellan arbete och kapital. Den är ett uttryck för den förruttnelse som Lenin angav som ett kännetecken på kapitalismens imperialistiska stadium. För visst är det ruttet att en allt större del av kapitalet söker sig till spekulation när det finns så stora behov att tillfredställa i världen?

Spekulationsekonomin expansion har möjliggjorts av den nyliberala avregleringspolitik som inleddes i Storbritannien och USA i slutet av 1970-talet och som sedan har drivits igenom i hela den kapitalistiska världen. Det har skett frivilligt, som i Sverige, där kredit- och valutareglerna stegvis avskaffades under 1980-talet med en djup finanskris som följd, och det har skett med tvång, som i de flesta länder i tredje världen, där Internationella Valutafonden, IMF, och Världsbanken tvingat fram avregleringar som villkor för nya lån.

Orsak och verkan står som bekant inte i absolut motsättning till varandra, utan i ett förhållande av dialektisk växelverkan. Likväl är det viktigt att slå fast att avregleringspolitiken inte är den primära orsaken till spekulationsekonomin expansion, även om den spelat en drivande roll. Den primära orsaken är att den kroniska överkapacitetskrisen skapat ett allt större överskottskapital som måste finna möjlighet att förmera sig på annat sätt än genom direkta investeringar i produktiv verksamhet. Avregleringspolitiken svarar mot detta behov hos en allt sjukare kapitalism. Det är den sjuka kapitalismens politik.

För det andra. Spekulationsekonomin är inte något som svävar ovanför den produktiva ekonomin, utan band till den och med egen förmåga att förmera kapitalet.

Spekulation skapar inga värden och kan därmed inte heller förmera kapital. De vinster som görs i spekulation är bara en omfördelning av det i samhället producerade överskottet, av de vinster som görs i den produktiva eko-

nomin. Det är i realiseringen av mervärdet*, i mervärdets omvandling till kapital, som rikedom skapas under kapitalismen – och mervärde skapas bara av mänskligt arbete. Räntor, aktier, obligationer, optioner och allt vad finansinstrument heter är bara pappersbevis på att ägaren till dem har juridisk rätt att ta del av det samhälleliga överskott som arbetande människor skapat i varu- och tjänsteproduktion.

Överskottet i samhället kan bara förbrukas på två sätt. En del konsumeras och en del investeras. Spekulationen utgör en slags parasitär omväg i realiserandet av mervärdet. Men den är också ett uttryck för att kapitalismen ständigt slår knut på sig själv, att den utgör ett hinder för framåtskridandet. För ur samhällssynpunkt vore det givetvis bättre att spekulationskapitalet användes till konsumtion och investeringar, till högre arbetarlöner och till att bygga ut produktionskapaciteten inte bara vad gäller varor utan också vad gäller välfärd, kultur, miljö o.s.v. Spekulationsekonomin är ett uttryck för att kapitalismen i sitt imperialistiska stadium är parasitär och stadd i förruttnelse, för att nu använda Lenins ordval.

En riggad skuldfälla för de fattiga

Den explosionsartade ökningen av de fattiga ländernas skulder till banker och finansinstitut i den rika världen, innebär att maten bokstavligen tas ur munnen på de fattigaste bland fattiga och skolböckerna ur händerna på de fattigas barn.

Ett exempel är Uganda. 1995 betalade Uganda 2,60 dollar per person för hälsovård med det gick 30 dollar per person för att betala utlandslånen.

Uppgiften publiceras i tidningen Times of India och i en kommentar skriver tidningens ledarskribent:

”Skuldsättningen för länderna söder om Sahara är oerhörda 211 miljarder dollar. Detta är mer än dubbelt vad kontinenten exporterar för årligen och det har lett till en situation där så mycket som 57 procent av all u-hjälp omgående vänder tillbaka till de kreditgivande länderna. Internationella valutafonden har varit huvudmottagaren av dessa tillbakaströmmande summor. År 1993 betalade de afrikanska regeringarna 300 miljarder dollar mer till Internationella valutafonden än vad de fick av den.”

Idag har skuldkrisen skapat en fullständigt ohållbar situation i tredje världen. I många länder går uppemot 50 procent av statsbudgeten till att betala av på utlandsskulden, vilket innebär att inget eller i stort sett inget blir över till hälsovård, utbildning, fattigdomsbekämpning och annat socialt nödvändigt.

Skuldkrisen har sin upprinnelse i den sk oljekrisen 1973-74. Oljeprodu-

centerna inom OPEC chockhöjde priset på råolja, vilket i tid sammanföll med en djup konjunkturedgång i hela den kapitalistiska världsekonomin – ja, ett slags trendbrott, för det var just i början på 1970-talet som den långa uppgångsperioden efter andra världskriget bröts.

Oljeprishöjningarna drev på lågkonjunkturen i de kapitalistiska länderna, samtidigt som de överförde gigantiska summor till de oljeproducerande länderna, framförallt till de kring Persiska viken. Men ett flertal av dessa, sådana som Saudiarabien, Kuwait, Qatar, Förenade Arabemiraten m fl, hade inga möjligheter att konsumera så enorma summor, den lilla överklassen levde redan i ofattbar lyx, varför oljepengarna omedelbart placerades i banker och finansinstitut i de imperialistiska länderna. Imperialismen fick så att säga tillbaka sina pengar, men istället för att som tidigare ha cirkulerat i den produktiva ekonomin, bland annat i form av löner, dök de nu upp i finanssektorn. Ett slags omfördelning.

Problemet var att det inte heller fanns avsättning för detta gigantiska kapital i den av djup lågkonjunktur drabbade kapitalistiska ekonomin. Investeringsklimatet var iskallt i de imperialistiska länderna. Alltså gällde det att hitta alternativ avsättning. Svaret blev frikostiga lån till de fattiga länderna, där uppgångsperioden satt igång en viss ekonomisk utveckling och där avkoloniseringsen på många håll skapat en överklass i behov av pengar.

På sikt finns det pengar att hämta i de fattiga länderna, resonerade direktörerna i västvärldens finansmetropoler. Alltså riggade de en skuldfälla. De lånade ut oljepengarna till regeringarna i tredje världen, till synes till goda villkor. Men alla lån skall som bekant betalas tillbaka med ränta. Det fick den fattiga världen, och framförallt de fattiga i den fattiga världen, bittert erfaras.

I början av 1980-talet slog skuldfällan igen. Lånen skulle börja betalas tillbaka och det i en situation då priserna föll dramatiskt på världens råvarubörser (mer om detta senare) och då den internationella räntenivån stigit kraftigt. Det blev en ekvation som inte gick ihop. Många regeringar tvingades ta nya lån för att kunna betala tillbaka de gamla, givetvis till sämre villkor.

I början av 80-talet höjdes räntorna från den ursprungliga nivån runt 6 procent till hissnande 16-17 procent, framförallt på grund av kraftiga räntehöjningar i USA. Så var karusellen igång. För varje år betalade de fattiga länderna allt större summor till bankerna i de rika länderna, men trots avbetalningarna blev den sammanlagda skulden bara större och större. 1982 uppgick de fattiga ländernas sammanlagda skuld till 785 miljarder dollar. Tio år senare hade skulden vuxit till 1 300 miljarder dollar.

Sedan skuldskrisen tog fart i början av 1980-talet har de fattiga länderna

varje månad överfört i genomsnitt 12,5 miljarder dollar i räntor och avbetalningar **varje månad** till de rika ländernas banker. Det är lika mycket som samtliga länder i tredje världen varje månad lägger på utbildning och hälsovård. Faktum är att Afrika söder om Sahara, det fattigaste området i världen, under 1980-talet utvecklades till **nettoexportör** av kapital. Mer pengar flöt ut i form av räntor och avbetalningar än vad som flöt in i form av u-hjälp, nya lån, investeringar och exportinkomster. En pervers situation.

I Moçambique är 60 procent av befolkningen analfabeter. Trots det utgör skuldbetalningarna en lika stor del av statsbudgeten som hela utbildningssektorn – och då räknas Moçambique ändå till de länder som anses ha skuldfrågan under kontroll. I Peru lever 49 procent av befolkningen under fattigdomsgränsen. Trots det går 27,5 procent av Perus exportinkomster till skuldbetalningar. Detta bara för att nämna två exempel.

När FN:s kommission för mänskliga rättigheter höll möte i Genève 1999, redogjorde FN:s speciella rapportör för skuldskrisen, som han framställde som en förbannelse över världens fattiga länder. Rapporten påvisar att imperialismen genom skuldslaveriet håller den fattiga världen fast i ett politiskt och ekonomiskt beroende. Ett beroende som förhindrar ekonomisk utveckling och som dömer miljoner och åter miljoner människor till fattigdom, sjukdom, analfabetism och i värsta fall till döden.

Rapporten föll inte i god jord hos de rika ländernas representanter. Imperialismens företrädare talar gärna om mänskliga rättigheter – men bara i formell mening och när talet kan utnyttjas politiskt, mot misshagliga regimer och politiska fiender. Men rätten till liv är fastslagen i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna. I artiklarna 25 och 26 slås också rätten till bla hälsa, bostad, utbildning, arbete och sjukvård fast som mänskliga rättigheter.

Men för imperialismens företrädare spelar mänskliga rättigheter inte minsta roll när de ställs mot profiler. Skuldindrivning går före människorätt och mänskligt liv. Rätten till profit är för imperialismen den första mänskliga rättigheten.

En orättvis handel

När imperialismen väl fångat de fattiga länderna i skuldfällan tvingades de in i en accelererande ond cirkel. De länder som inte kunde betala sina lån, vilket var i stort sett alla, tvingades strukturanpassa sina ekonomier som villkor för nya lån och finansiella hjälpinsatser av olika slag. I spetsen för denna imperialistiska utpressning gick Världsbanken och IMF som vi återkommer till.

Strukturanpassningen innebar att de skuldyngda länderna beordrades att

satsa allt på produktion av råvaror för export till de imperialistiska länderna. Den officiella utgångspunkten var att de på detta sätt skulle få in hårdvaluta att betala sina skulder med, men det visade sig snart att baktanken var en annan. Vad händer om ett stort antal länder samtidigt låter småjordbruk och inhemsk småindustri förfalla och satsar allt på produktion av samma exportprodukter, som bomull, kakao, kaffe, majs, socker, gummi, tobak, koppar och vad det nu kan vara? Jo, tillgången på dessa produkter ökar dramatiskt och om efterfrågan inte ökar lika dramatiskt – och varför skulle den göra det? – så faller priserna. Det är så kapitalismen fungerar och det var precis vad som hände, exakt enligt baktankens lömska plan.

När de skuldyngda länderna ”strukturanpassade sig” för att komma ur skuldfällan, så slog de i själva verket undan benen för sig själva. För även om de ökade sin export, vilket de gjorde, så minskade deras exportinkomster genom fallande råvarupriser, och framförallt minskade deras handelsnetton, ty samtidigt som råvarupriserna föll så steg priserna på importerade industriprodukter.

Siffrorna är slående. Mellan 1980 och 1999 föll världsmarknadspriserna på de jordbruksprodukter som tredje världen exporterar med i genomsnitt 50 procent och priserna på deras råvaruprodukter med 30 procent. Samtidigt steg prisindex för industriländernas export till tredje världen, det sk MUVG5-indexet, med drygt 25 procent. Priset på bomull sjönk till exempel från drygt 3 dollar per kg till drygt 1 dollar per kg. För att få in lika stora exportintäkter måste alltså de bomullsproducerande länderna tredubbla sin produktion och för att kunna köpa lika mycket industriprodukter som tidigare måste de i de närmaste fyrdubbla den. En omöjlighet? Inte alldeles. Många länder har försökt och några har nästan lyckats. Men resultatet är likväl förfärande. För att lyckas har de tvingats koncentrera alla produktiva resurser på exportsektorn vilket gått ut över inhemsk livsmedelsproduktion och inhemsk ekonomisk utveckling överhuvudtaget. Det har förvandlat dem till den kapitalistiska världsmarknadens slavar, till imperialismens slavar. Ett slags kolonialismens återkomst.

Givetvis finns vinnare i denna slaveriordning. Så kontrollerar en liten grupp på femton transnationella företag all handel med tjugo av de nyckelvaror som produceras i tredje världen. De kontrollerar 90 procent av handeln med vete, 70 procent av rishandeln, 80 procent av handeln med kaffe och te, 90 procent av bomullshandeln, 90 procent av handeln med tobak, 80 procent av kopparhandeln, 90 procent av handeln med ädelträ osv osv. Det är i dessa bolag som vinsterna från den orättvisa handeln hamnar – ja, det är dessa bolag som är skuldfällans andra vinnare, vid sidan av de imperialistiska bankerna, ockrarna. Tack vare skuldfällan och den utpressning som den-

na gett upphov till, har de imperialistiska bolagen dramatiskt lyckats öka ut-
sugningen av arbetare och bönder i världens fattigaste länder.

Den orättvisa handeln begränsas nu inte till manipulerade marknadsrela-
tioner. Inom ramen för världshandelsorganisationen WTO och genom andra
typer av handelsavtal – som det sk multifiberavtalet, som reglerar all handel
med textilier och kläder – har de transnationella bolagen drivit igenom reg-
ler som konsekvent gynnar industriländernas produktion på bekostnad av de
råvaruproducerande ländernas. Dessa ojämlika och orättvisa handelsvillkor
beräknas kosta de fattiga länderna 500 miljarder dollar per år, en summa
som motsvarar 20 procent av deras samlade BNP. Tala om utsugning!

Jordbrukssektorn är ett kapitel för sig. De fattiga länderna är av imperia-
lismen avdelade att producera produkter som lämpar sig mindre väl i Euro-
pa och Nordamerika, som kakao, kaffe, te, bomull, bananer, vissa typer av
grönsaker o s v. Men vad gäller produkter som kan produceras i Europa och
Nordamerika, och då handlar det inte minst om basföda av olika slag, så
stängs de fattiga länderna ute från den marknad som kallas fri genom tullar
och andra typer av handelsrestriktioner och inte minst genom subventioner
till de egna producenterna. Så uppgår industriländernas subventioner av det
egna jordbruket till astronomiska 360 miljarder dollar per år, en summa som
överskrider hela det svarta Afrikas samlade BNP.

De imperialistiska länderna, och då inte minst EU, nöjer sig dock inte
med att subventionera och skydda sitt eget jordbruk, vilket fullständigt upp-
häver den fria konkurrens nyliberalerna annars talar så vackert om. De dum-
par dessutom sitt subventionerade överskott i tredje världen, vilket upphäver
konkurrensen på marknaderna också där. Bönder tvingas bort från produ-
ktion av basföda när de inte kan konkurrera med de dumpade importvarorna
och till produktion av de exportgrödor som de imperialistiska bolagen efter-
frågar.

Denna ordning har lett till att rena jordbruksländer i tredje världen idag
förvandlats till stora livsmedelsimportörer. De producerar kakao och tobak
för export, men kan inte längre föda sin egen befolkning. Det är en av impe-
rialismens många orimligheter.

Kapitel 2

Imperialismens historia

Innan vi går in på imperialismens historia är det nödvändigt att kort redogöra för vad vi marxister menar med imperialism. Själva ordet säger att det handlar om makt, om att bygga imperier. Men det räcker inte som förklaring, då marxismen talar om imperialismen som **ett särskilt stadium av kapitalismen**. Imperiebygganden har förekommit tidigare i historien, men när vi talar om imperialism talar vi alltså om något mer, om en särskild slags kapitalism.

Det var Lenin som först utvecklade den marxistiska analysen av imperialismen. Det skedde framförallt i boken "Imperialismen som kapitalismens högsta stadium", som skrevs 1916. Men Lenin var vare sig den ende eller den förste som vid denna tid såg att kapitalismen var på väg in i ett nytt stadium. Tvärtom bygger hans framställning på andra verk, som till exempel "Imperialismen" av den engelske liberalen John Atkinson Hobson från 1902 och "Finanskapitalet" av den österrikiske socialdemokraten Rudolf Hilferding från 1910. Likt läromästaren Karl Marx använde Lenin sin tids kunskap och analyserade denna utifrån ett marxistiskt perspektiv. Och viktigast av allt: utifrån denna analys drog han de för arbetarklassen och den revolutionära arbetarrörelsen avgörande slutsatserna.

Detta är viktigt att komma ihåg. Marxismen är ingen dogm*, utan en levande lära, som ständigt låter sig berikas av nya erfarenheter och kunskaper och som ständigt omprövar sig själv utifrån verklighetens facit.

Det var så Lenin gick till väga när han satte sig ner för att skriva sin bok om imperialismen. Nästan femtio år hade gått sedan Karl Marx utgav första delen av sitt berömda verk "Kapitalet". Det var femtio år av hissnande snabb kapitalistisk utveckling, som på avgörande sätt förändrade den kapitalism som Marx analyserade. Framförallt handlade det om att kapitalets koncentrationsprocess gått så långt, att den fria konkurrensen var på väg att avlösas av monopolet, av sin egen motsats. Marx såg tendensen till monopol, men han kunde inte analysera den monopolistiska kapitalismen eftersom den inte fanns på hans tid. Alltså fick Lenin ta vid där Marx slutade.

Lenin framhåller imperialismen som ett särskilt stadium av kapitalismen, rentav som det högsta. Denna slutsats är inte gripen ur luften, utan resultatet av en konkret analys av de konkreta faktorer som särskiljer imperialismen från kapitalismen i allmänhet. Lenin skriver:

"Kapitalismen blev kapitalistisk imperialism först på ett bestämt, mycket högt stadium av sin utveckling, när några av kapitalismens grundegenskaper började förvandlas till sin motsats, då de drag, som karaktäriserar epoken av övergång från kapitalismen till en högre ekonomisk och

social struktur, utformades och uppenbarades över hela linjen. Det ekonomiskt grundläggande i denna process är, att den fria konkurrensen avlöses av kapitalistiska monopol. [...] Men samtidigt som monopolen växer fram ur den fria konkurrensen, upphäver de den inte, utan de existerar över och vid sidan av densamma och framkallar härmed en mängd synnerligen skarpa och tillspetsade motsägelser, slitningar och konflikter. Monopolen utgör övergången från kapitalism till ett högre stadium.”

Lenin menar dock att det är otillräckligt att kort och gott definiera imperialismen som monopolistisk kapitalism, då en sådan definition inte tydliggör viktiga karaktärsdrag. I ”Imperialismen som kapitalismens högsta stadium” anger han därför fem ekonomiska kännetecken på imperialismen, givetvis med förbehållet att ”en definition aldrig kan omfatta de allsidiga förbindelserna hos en företeelse i full utveckling”, dvs han lämnade öppet för att hans fem kännetecken skulle behöva ändras och kompletteras utifrån hur imperialismen utvecklades vidare. Kännetecknen Lenin angav var:

1. Koncentration av produktion och kapital, vilken uppnått ett så högt utvecklingsstadium, att den skapat monopolen, vilka spelar en avgörande roll i det ekonomiska livet.
2. Bankkapitalets sammansmältning med industrikapitalet och uppkomsten av en finansoligarki på basis av detta finanskapital.
3. Kapitalexporten till skillnad från varuexporten erhåller synnerlig betydelse.
4. Internationella monopolistiska sammanslutningar av kapitalister, vilka delar världen mellan sig.
5. Jordens territoriella uppdelning mellan de kapitalistiska stormakterna är avslutad.

Som vi redan till delar sett och som vi kommer att se i den följande framställningen, stämmer dessa kännetecken förbluffande väl än idag. Visst har imperialismen ”i full utveckling” rättat Lenin på några punkter, precis som han själv förutsatte. Han fick rätt vad gäller kapitalexportens ”synnerliga betydelse”. Men hans tanke att kapitalflödena i första hand skulle gå till efterblivna länder, där låga löner skulle ge maximal avkastning – en tanke som byggde på dåtidens erfarenhet – stämmer inte längre. Som tidigare nämnts går idag cirka 70 procent av kapitalexporten inom och mellan de tre imperialistiska centra som representeras av USA, EU och Japan.

Men detta är småsaker. I det stora hela behåller Lenins analys av imperialismen sin aktualitet och framförallt behåller hans **analyismetod** sin aktualitet. Det gäller att se företeelser **i deras utveckling**, inte som fixa och en

gång för alla givna; det gäller att se de inneboende motsättningarna, vilka vid en viss punkt kan förvandla en företeelse till dess egen motsats – som när den fria konkurrensen förvandlade sig själv till monopol.

Det viktigaste med Lenins analys av imperialismen är dock inte den rent ekonomiska delen, även om den är grundläggande, utan **de politiska slutsatser** han drog utifrån de förändringar av kapitalismens fysionomi som imperialismen innebar.

Karl Marx blottade motsättningen mellan arbetarklassen och borgarklassen som huvudmotsättningen i den konkurrenskapitalism han studerade och utifrån detta drog han slutsatsen att socialismen först skulle bryta igenom i den del av världen där kapitalismen – och arbetarklassen – utvecklats längst. Utifrån detta påstås det att Marx trodde på England som socialismens premiärland, vilket inte är sant. Marx konstaterade att England var **ekonomiskt moget** för socialism, men han konstaterade samtidigt att **de politiska förutsättningarna** för socialism **saknades** i England. Detta framförallt på grund av att den engelska arbetarklassen genom kolonialpolitiken var alltför upp-bunden till sin egen borgarklass. Men likväl kunde Marx utifrån sin tids förutsättningar inte se någon möjlighet till socialistisk revolution utanför den del av världen där kapitalismen utvecklats längst.

Lenins analys av imperialismen ledde honom till slutsatsen att Marx blivit föråldrad i detta avseende. Med imperialismen och med det världsomspännande kapitalistiska system som imperialismen frambragte, blev motsättningarna mer mångfacetterade. Lenin pekade på tre politiska huvudmotsättningar i imperialismen:

1. Motsättningen mellan arbetarklassen och borgarklassen i de enskilda länderna.
2. Motsättningen mellan de rika imperialistiska länderna och de fattiga och förtryckta länderna i det som vi idag kallar tredje världen eller syd.
3. Motsättningen mellan grupperingar av imperialistiska länder i kampen om herraväldet på världsmarknaden.

”Imperialismen som kapitalismens högsta stadium” skrevs som sagt 1916, under den tid då motsättningen mellan grupperingar av imperialistiska länder utlöste det som kallas första världskriget. Ett år senare ledde detta till revolution och socialism i Ryssland, vilket föranledde Lenin att komplettera sina tre politiska huvudmotsättningar med ytterligare en:

4. Motsättningen mellan kapitalismen som system och socialismen som system.

Under imperialismens historia har dessa fyra huvudmotsättningar verkat i ständig växelverkan. De har ingen fix vikt i förhållande till varandra. Under

första världskriget var den tredje huvudmotsättningen den dominerande; i Ryssland 1917 stod den första i centrum; under hela perioden 1917-1991 var den fjärde av avgörande betydelse (vilket vi skall återkomma till); och under drygt tre årtionden efter andra världskriget var den andra något av en huvudkraft.

Utifrån sin analys drog Lenin slutsatsen att imperialismens kedja inte nödvändigtvis brister där kapitalismen utvecklats längst och där den första motsättningen därvid är som hårdast, utan vid **sin svagaste länk**, vilken mycket väl kan vara mer efterblivna länder, där den andra motsättningen verkar i samma riktning som den första. Denna slutsats har besannats bortom varje tvivel av imperialismens historia. Så bröt socialismen undantagslöst igenom i utvecklade länder, vilket ställde den inför större utmaningar och större uppgifter än vad Karl Marx och hans socialistiska generation kunde tänka sig.

Men Lenin skrämdes inte av utmaningen. Det gäller att ta chansen där den yppar sig och göra det bästa av situationen. Mer om detta senare.

Imperialismen tar form

Kapitalismen utvecklades till sitt imperialistiska stadium i skiftet mellan 1800-tal och 1900-tal. Världskapitalismen var vid denna tid lika internationellt integrerad som den är idag. En del debattörer, som Paul Hirst och Grahame Thompsson hävdar rentav att den i viktiga avseenden var mer integrerad 1913 än vad den var i mitten på 1990-talet. Detta gäller till exempel kapitalexporten mätt som andel av världsproduktionen – och minns då att Lenin framhöll just kapitalexporten som ett kännetecken på imperialismen.

I början på 1900-talet fanns knappt en vrå på jorden som kapitalismen lämnade orörd, vilket Lenin som bekant också framhöll som ett kännetecken för imperialismen. Under 1800-talet lade dåtidens stormakter England och Frankrike under sig det som fanns kvar att kolonisera i framförallt Afrika. Den kapitalistiska makt som därefter ville lägga beslag på kolonier, alternativt vinna dominerande inflytande i fattiga och mindre utvecklade länder, måste göra det i konflikt med andra kapitalistiska makter. En sådan omfördelning skedde i slutet på 1800-talet i bland annat Amerika, där det unga och ekonomiska expansiva USA trängde undan det gamla och stillastående Spanien som dominerande makt.

Det spansk-amerikanska kriget 1898, i vilket USA erövrade Puerto Rico och Filippinerna från Spanien och gjorde Kuba till ett protektorat, visade på detta och gav föraningar om vad som komma skulle.

Sedan Christoffer Columbus dagar på 1500-talet levde den spanska över-

klassen gott på plundringen av Amerika. Plundring blev så att säga de spanska herremännens specialitet, en mycket lönsam specialitet. Detta ledde till att drivkraften för en ekonomisk modernisering var svagare i Spanien än i andra europeiska länder. Medan kapitalismen erövrade övriga Europa med stormsteg, så tassade den bara fram i Spanien. Rikedom – eller snarare det gamla sättet att utvinna rikedom – gjorde Spanien efterblivet, höll kvar Spanien i halvfeodala förhållanden.

Självklart hade detta gamla och trötta Spanien inte mycket att sätta emot när den unga och av växtvärk plågade kapitalismen i USA krävde "lebensraum". Kriget var över på några månader.

Det spansk-amerikanska kriget pekar – liksom rysk-japanska kriget 1904-05, genom vilket det uppåtgående Japan erövrade kontrollen över bland annat Korea – på en annan faktor av stor betydelse för förståelsen av imperialismen och imperialismens konsekvenser för mänskligheten. Kapitalismen utvecklas inte jämt och harmoniskt, utan ojämnt och i ständiga upp- och nedgångar – i cykliskt återkommande kriser, som Marx uttryckte det.

Men disharmonin gäller inte bara kapitalismen som sådan, utan också förhållandet mellan olika kapitalistiska länder. Under en period utvecklas ett kapitalistiskt land snabbare än andra, som England under 1800-talet, men varje sådan uppgång avlöses förr eller senare av en relativ tillbakagång (i förhållande till andra kapitalistiska makter), delvis genom den "mättnad" som uppgången i sig ger. Uppgången skapar så att säga nedgången. Det sker en olikmässig utveckling mellan olika kapitalistiska länder, vilket ger upphov till motsättningar och konflikter.

Så länge det fanns ledigt rum på jorden att kolonisera och exploatera utgjorde detta inget större problem. De "mätta" fick nöja sig med vad de redan erövrat medan de hungriga, de uppåtgående, fick erövra det som fanns kvar att erövra. Exempelvis USA-kapitalismen hade under 1800-talet nog med att erövra den egna kontinenten från indianerna.

Men när det inte längre finns ledigt rum – när jordens territoriella uppdelning mellan de kapitalistiska stormakterna är avslutad, för att nu upprepa Lenins formulering – skapar disharmonin och den ojämna utvecklingen akuta problem och motsättningar, ty då kan de hungriga bara expandera på de mättas bekostnad. Och de måste expandera, ty utan expansion, utan att ständigt finna avsättning för det kapital som måste avsättas för att förmera sig, kväver kapitalismen sig själv.

Det spansk-amerikanska och de rysk-japanska krigen var ett första uttryck för detta fenomen. Men värre skulle det bli. I början på 1900-talet, då det inte längre fanns något ledigt expansionsutrymme i världen, var England och Frankrike på väg ned och det tsaristiska Ryssland, med väldiga landom-

råden under sina domäner, var ännu ekonomiskt outvecklat. Samtidigt skedde en snabb ekonomisk utveckling i USA, Japan och inte minst i Tyskland, som först på 1800-talet lyckades göra slut på den feodala splittringen och som därför kommit efter i jakten på kolonier och inflytande på världsmarknaden.

I ”Imperialismen som kapitalismens högsta stadium” beskriver Lenin situationen så här:

”Å ena sidan unga, ovanligt raskt framåtskridande kapitalistiska länder (Amerika, Tyskland, Japan) och å andra sidan länder med en gammal kapitalistisk utveckling (Frankrike och England), vilkas framåtskridande under senare tid föregått betydligt långsammare än de föregående, och slutligen ett land, Ryssland, som i ekonomiskt hänseende är det mest efterblivna.”

Denna disharmoni – denna motsättning mellan de länder som hade mer än nog av kolonier och inflytande på världsmarknaden och de som behövde expandera för att deras växande kapital skulle kunna växa ännu mer – utvecklades obönhörligt till en konfrontation, till ett öppet krig om makten på den kapitalistiska världsmarknaden.

Så var det 1914. Första världskriget var det första imperialistiska omfördelningskriget, där framförallt Tyskland gjorde anspråk på ”lebensraum” i en värld som på gamla meriter dominerades av England och Frankrike och där tysk expansion österut blockerades av det väldiga men ekonomiskt efterblivna Ryssland.

I första världskriget stod Tyskland och dess allierade Österrike/Ungern mot England, Frankrike, Serbien och Ryssland. USA, som just hade dragit Latinamerika från den spanska kolonialmaktens klor och som hade skaffat sig ett brohuvud ända bort i Ostasien (Filippinerna), hade redan löst sin expansionskris och stod därför neutralt i krigets inledningsskede. Först 1917, då det började stå klart åt vilket håll det lutade, trädde USA in i kriget – naturligtvis på segrarnas sida.

Socialismens splittring

Första världskriget – eller det första imperialistiska omfördelningskriget, för att använda det marxistiska begreppet – splittrade definitivt den socialistiska arbetarrörelsen.

Sedan länge stod en revolutionär, marxistisk linje mot en reformistisk inom arbetarpartierna. Med första världskrigets utbrott blev denna motsättning akut och oförsonlig. Den arbetarrörelse som ända fram till augusti 1914, då kriget bröt ut, som ett heligt mantra förklarar ”krig mot kriget”, rät-

tade nästan alla in sig i ledet när de härskande klasserna i de krigförande länderna kallade till samling under sina baner.

I alla länder röstade de reformistiska ledarna för kriget och medverkade därmed till att miljoner och åter miljoner arbetare skickades till slakt på finansbaronernas slagfält. Genom denna opportunist och feghet iklädde sig den reformistiska socialdemokratin rollen som den imperialistiska borgarklassens agenter i arbetarklassen.

Några få partier, framförallt Lenins bolsjeviker i Ryssland, höll fast vid arbetarrörelsens stolta paroll om krig mot kriget – en paroll som Lenin ställde på sin spets genom att hävda att arbetarklassen i ett imperialistiskt krig bara kan önska sin egen regering nederlag. Det var ingen opportunistisk ståndpunkt i en situation av tygellös nationalism, men Lenin och hans bolsjeviker såg bortom det opportuna, såg till den internationella arbetarklassens långsiktiga och gemensamma intressen, såg till klassintresse och principer.

Det var inte bara en nödvändig linje, utan också en linje som vann växande anklag i arbetarklassen när den nationalistiska yran snart nog dränktes i skyttegravarnas masslakt.

Oktoberrevolutionen

Krigets elände skapade en politisk kris i Ryssland. I februari 1917 föll den korrupta och inkompetenta tsarmakten, framförallt på grund av det växande missnöjet med kriget och krigets följder i svält och misär. Men den borgerliga regeringen som tillträdde, den sk provisoriska regeringen, gjorde inget för att stoppa kriget. Tvärtom sändes nya trupper arbetare och bönder till masslakt vid fronterna. Samtidigt bredde hunger och elände ut sig bakom fronterna när alla resurser satsades på kriget.

På hösten 1917 hade arbetarna, bönderna och soldaterna fått nog. I sina egna demokratiska organ, sovjeterna, som representerade den verkliga demokratin i Ryssland, röstade de för ett maktövertagande. Ledda av bolsjevikerna, som tillkämpat sig rollen som sovjeternas ledande parti, verkställdes beslutet 25 oktober (enligt nutida tideräkning 7 november). Revolutionen blev inte speciellt blodig, eftersom den provisoriska regeringen föll som en mogen frukt, berövad all legitimitet genom en krigsaktivism som saknade allt folkligt stöd.

Revolutionens enkla paroll var ”fred, bröd och jord” – fred åt soldaterna, bröd åt arbetarna, jord åt bönderna. Det var en paroll som samlade den stora folkmajoriteten bakom den nya sovjetregeringen, ledd av Lenin.

Sovjetregeringen levde också upp till sina utfästelser. En av Lenins första åtgärder var att proklamera Rysslands utgång ur kriget. Fred slöts med Tysk-

land. Faktum är att ryska revolutionen och de revolutionära resningar som följde i dess spår i bl a Tyskland, Ungern och Finland är den kanske viktigaste orsaken till att första världskriget slutade 1918, utan något egentligt avgörande vid fronterna.

Hotade av arbetarrevolution och socialism valde de tyska kapitalisterna att så snabbt som möjligt avsluta kriget mot sina imperialistiska fiender. När de tyska kapitalisternas hela makt hotades förvandlades deras krav på omfördelning av kolonier och inflytande på världsmarknaden till en bifråga, åtminstone för stunden.

Kapitalismens allmänna kris

Första världskriget var ett uttryck för att kapitalismens inre motsättningar och konflikter skärptes till det yttersta. I marxistisk terminologi talar vi därvid om **kapitalismens allmänna kris**.

I den lärobok i politisk ekonomi som gavs ut i Sovjetunionen i början av 1950-talet definieras denna kris på följande sätt:

”Kapitalismens allmänna kris är en allsidig kris för det kapitalistiska världssystemet i dess helhet, en kris som kännetecknas av krig och revolutioner, kamp mellan den döende kapitalismen och den växande socialismen. [...]

Det som ligger till grund för denna är en ständigt ökande upplösning av kapitalismens system för världsekonomin å ena sidan, och den växande ekonomiska makten hos de länder som har lösryckt sig från kapitalismen å den andra.”

Den allmänna krisen inleddes 1914 och skärptes ytterligare 1917, då oktoberrevolutionen lösryckte Ryssland från det kapitalistiska världssystemet, som första land. Minns då att Lenin definierade imperialismen som kapitalismens högsta och **sista** stadium, något han såg bekräftas av oktoberrevolutionen och det revolutionära uppsving som följde i dess spår.

”Imperialismen är det stadium, som omedelbart föregår proletarietets sociala revolution. Detta har sedan 1917 bekräftats i världsomfattning”, skrev Lenin i det förord som han 1920 skrev till en nyutgivning av sin bok om imperialismen.

Oktoberrevolutionen inledde en ny era i mänsklighetens historia, menade Lenin och med honom hela den revolutionära arbetarrörelsen, de proletära revolutionernas era eller **den proletära revolutionens epok**, som det mer vedertagna begreppet lyder. Borgerliga historiker, framförallt de sentida, försöker avfärda detta som leninsk självförhävelse, som ett sätt att ge ryska revolutionen en större historisk betydelse än vad den verkligen hade, men

var och en som studerar historien med öppna ögon inser att Lenin hade rätt.

Det är visserligen sant att den revolutionära flodvåg som Lenin hoppades på och drömde om och som det fanns så många uttryck för åren efter första världskriget, snart nog ebbade ut. Arbetarmakten konsoliderades* visserligen i Ryssland och i huvuddelen av de länder som tsarmakten lagt under sig, vilket 1922 ledde till utropandet av de socialistiska rådsrepublikernas union, det som har gått till historien som Sovjetunionen. Men i övriga Europa och i världen som helhet, lyckades kapitalismen rida ut stormen, åtminstone tillfälligt. Sovjetunionen lämnades att ensamt bygga socialismen, en nog så vanskelig utmaning i de ytterst outvecklade och kulturellt efterblivna länder som tsarväldet lämnat i arv.

Men den revolutionära ebben var bara tillfällig. Kapitalismens inre motsägelser, skärpta av den allmänna krisen och av att det nu existerade ett annat, alternativt samhällssystem på världsscenen, ledde snart nog till nya konvulsioner.

Det korta århundradet

En ungersk historiker lanserade i början av 1990-talet begreppet ”det korta århundradet”. Han menade att perioden från första världskrigets utbrott 1914, som ledde till att socialismen på allvar beträdde historiens scen, och fram till Berlinmurens fall 1989, utgör en speciell historisk epok, med speciella förtecken och speciella motsättningar. Ur marxistisk synvinkel är det bara att hålla med.

Perioden 1914 till 1989 – eller kanske snarare till 1991, då Sovjetunionen upplöstes – präglades av kapitalismens allmänna kris, präglades av att det existerade ett konkurrerande, alternativt samhällssystem i världen, som kapitalisterna tvingades att förhålla sig till och som inspirerade inte bara arbetarna i de kapitalistiska länderna, utan också de förtryckta folkmassorna i de av imperialismen utsugna länderna i tredje världen – eller i syd, som det numera heter.

Det är alltid vanskligt att tvinga in historiska epoker mellan årtal – historien bryr sig inte om kalendrar – men likväl utgör det korta århundradet en historisk realitet av avgörande betydelse inte bara för det politiska skeendet under denna epok, utan också och framförallt för förståelsen av det som idag händer i världen.

Imperialisternas första reaktion på revolutionen i Ryssland var given och ryggmärgsmässig. De inställde sina inbördes strider och kastade sig med gemensamma militära krafter över den första arbetarstaten. Fjorton imperialis-

tiska stater intervenerade på kontrarevolutionens ("de vitas") sida i det inbördeskrig som utbröt 1918. I spetsen för den imperialistiska interventionen stod England, Frankrike, Japan och USA, vilka agerade gemensamt och till stöd för de mest fasansfulla terrorvälden. I Murmansk upprättade till exempel England under ledning av Winston Churchill regelrätta koncentrationsläger, till förebild för de läger som några årtionden senare upprättades i Tyskland, och i Ukraina understödde interventionsmakterna de mesta fasansfulla judepogromer. Enligt judiska källor förintade de vita styrkorna minst 150 000 ukrainska judar, en massaker som inte stoppades förrän sovjettrupperna lyckades driva ut de vita mördarbanden.

Tyskland deltog inte i de fjortons intervention – av naturliga skäl, då Tyskland ännu befann sig i krig med detta blocks huvudkrafter. Men trots fredsfördrag mellan Ryssland och Tyskland var de tyska imperialisterna från början mycket aktiva i kriget mot sovjetmakten, bland annat i Ukraina – om än på egen hand. Senare, efter den tyska kapitulationen i första världskriget, agerade tyska trupper med brittiskt stöd i de inbördeskrig som rasade i de baltiska länderna.

Så förenades imperialisterna i sitt gemensamma hat mot arbetarstaten och socialismen.

Den unga sovjetmakten lyckades dock rida ut stormen. Efter två års förödande inbördeskrig krossades de kontrarevolutionära styrkorna och med dem den imperialistiska interventionen. Imperialisternas första försök att krossa arbetarstaten med militär makt misslyckades.

Eftergiftspolitik

I samband med ryska revolutionen sa den socialdemokratiska ideologen och programskrivaren Ernst Wigfors "att ett samhälle inte kan låta tio personer bo i en etta när revolutionerna rasar runt om i Europa".

Uttalandet pekar på en annan linje i imperialismens politik under det korta århundradet. När det inte gick att krossa den unga sovjetmakten militärt och när arbetarmassorna i de egna länderna hotade att välja samma väg i kampen för sina rättigheter, blev det nödvändigt för kapitalisterna att driva en slags eftergiftspolitik.

Sverige utgör ett tydligt exempel på detta.

1917-1918 stod Sverige på randen till revolution, precis som Ryssland. Sverige var visserligen inte med i första världskriget, men arbetarmassorna drabbades ändå svårt av kriget, inte minst genom matbrist – en situation som förvärrades av omfattande matleveranser till Tyskland, inspirerade av det tyskvänliga hovet. Under 1917 utbröt därför hungerkravaller runt om i Sve-

rige och något av en politisk kris uppstod.

”Enligt min mening råder det ingen tvekan om att vi 1917-1918 hade en revolutionär situation i vårt land; men det blev om man så vill, en revolution på svenska, en revolution genomförd med polismästarens tillstånd”, skriver historieprofessorn Carl Göran Andræ i sin bok ”Revolt eller reform”.

Det ligger mycket i detta. 1917-1918 hade Sverige dessvärre inget bolsjevikparti och ingen Lenin, vilket gjorde det möjligt för de svenska borgarna att rädda sig och kapitalismen genom reformer. Vi fick allmän rösträtt istället för revolution. Inte fy skam, naturligtvis – klasskampen och rädslan för socialistisk revolution gav oss demokratin – men som en eftergift, rentav som en motvillig eftergift. Dåtidens moderater, samlade i Allmänna valmansförbundet, var ännu 1918 bittra motståndare till allmän rösträtt, till pöbelvälde, som man föraktfullt kallade demokratin. En eftergift, alltså, något som kan tas tillbaka – om inte genom att upphäva den allmänna rösträtten, det lär inte vara taktiskt möjligt, men väl genom att tömma den på innehåll. Som till exempel genom att gå med i EU.

Den eftergiftspolitik som kampen mellan kapitalism och socialism utlöste under det korta århundradet gav oss demokratiska reformer, men också sociala reformer av olika slag. Ett år efter revolutionen i Ryssland presenterades det första bostadssociala programmet i Sverige, som ett slags svar på Ernst Wigfors konstaterande att bostadsnöden utgjorde ett revolutionärt hot. Efterhand fick vi hela den reformpolitik som i Sverige går under namnet folkhemspolitik, till viktiga delar inspirerad av de sociala reformer som genomfördes i Sovjetunionen, men givetvis i första hand som ett resultat av de krav som svenska arbetare ställde och som en metod att motverka revolutionära stämningar bland dem.

I de flesta imperialistiska länder genomfördes en liknande politik, om än inte alltid lika långtgående som i Sverige. Franklin D Roosevelt lanserade sin New Deal i USA och i Västeuropa blev den sk välfärdsstaten efterhand ett begrepp. Arbetare fick semester och pension, det offentliga byggdes ut, vi fick sjukvård och daghem, och staten spelade en mer aktiv roll i det ekonomiska livet. På 1940-talet talade socialdemokraterna rentav om planhushållning.

Efter andra världskriget, då kapitalismens allmänna kris gick in i en ny fas genom uppkomsten av ett socialistiskt världssystem, ledde denna politik rentav till en kort period av minskade klyftor, både i världen som helhet och i enskilda kapitalistiska länder, och därigenom, paradoxalt* nog, till en period av kapitalistisk expansion (1950-1974). När arbetare fick mer att köpa

för gick det bättre för kapitalismen.

Mer om detta senare.

Mot nya imperialistiska krig

Första världskriget löste inte kapitalismens kris och inte heller de obalanser som den ojämna utvecklingen under imperialismens epok givit upphov till. Snarare tvärtom. I Versailles-fördraget 1919 permanentades Storbritanniens och Frankrikes ställningar, trots att de var imperialistmakter på nedgång, samtidigt som den tyska kapitalismen pålades ett slags tvångströja i mycket stränga fredsvillkor. Det löste inte spänningarna i Europa, utan skärpte dem.

Också i Asien skärptes spänningarna efterhand. Efter rysk-japanska kriget utvidgade visserligen den expansiva japanska kapitalismen sitt lebensraum genom kolonisering av Korea, som lades under ett mycket brutalt japanskt terrorvälde. Men det räckte inte för att mätta den japanska imperialismens expansionskraft. Sugna blickar kastades mot övriga delar av Ostasien, där dock franskt, brittiskt och amerikanskt inflytande stod hindrande i vägen. Detta utgjorde en tickande bomb.

Kraschen på Wall Street 1929, som utlöste den hittills djupaste ekonomiska krisen i kapitalismens hela historia – en regelrätt depression med omfattande förödelse av produktionsresurser, massarbetslöshet och social nöd som konsekvenser – skärpte motsättningarna ytterligare och ledde till militarisering av bland annat den tyska ekonomin. Kanoner finns det alltid av-sättning för.

Under 1930-talet etablerades två mot varandra stående imperialistiska block. Å ena sidan tre aggressiva stater: Tyskland, Japan och Italien, som ansåg sig förfördelade* vad gällde kolonier och inflytande på världsmarknaden; å andra sidan i första hand England och Frankrike, som hade mer än nog av kolonier och som var fast beslutna att försvara dem och sina ställningar som ledande imperialistiska makter. Till det senare blocket anslöt sig efterhand USA, framförallt på grund av den växande motsättningen till Japan i Asien och i aktiv mening först sedan denna motsättning utvecklats till regelrätt krig.

Så var det 1939 då andra världskriget startade. Men kriget kom inte som en blixtrån från en klar himmel och inte omedelbart som ett regelrätt världskrig. Det som kommit att kallas andra världskriget och som enligt historieböckerna utlöstes av Hitler-Tysklands angrepp på Polen i september 1939, föregicks av en rad imperialistiska erövringskrig och aggressioner under hela 1930-talet. Japan invaderade Manchuriet 1931. Italien anföll Abessinien

(nuvarande Etiopien) 1935. Tyskland och Italien intervenerade i det spanska inbördeskriget 1936. Japan anföll Kina 1937. Tyskland annekterade delar av Tjeckoslovakien 1938 (det sk Sudetenland) och anslöt samma år Österrike till Tyskland. Samtidigt drev England kolonialkrig i bland annat Indien och Frankrike i Indokina, för att nu bara nämna två exempel. Det var alltså ett stort antal motsättningar som fick sin utlösning i det som kallas andra världskriget.

Andra världskriget var till delar ett imperialistiskt omfördelningskrig, där de aggressiva och ”förfördelade” imperialistmakterna Tyskland, Japan och Italien gjorde anspråk på en större del av inflytandet på den kapitalistiska världsmarknaden. Men bara till delar. Situationen komplicerades av att det 1939 fanns ett socialistiskt land, Sovjetunionen, som genomgått en hissande snabb ekonomisk, kulturell och social utveckling under 1930-talet, under det årtionde som den kapitalistiska världen lamslogs av depressionen, och som var föremål för inte minst den tyska imperialismens lystna blickar.

Det sovjetiska ledarskapet var väl medvetet om den fara som hotade och försökte därför förmå England och Frankrike att ingå en kollektiv säkerhetspakt med Sovjetunionen, mot det Tyskland som under Hitlers ledning allt tydligare slog in på krigets väg. Alla sovjetiska inviter avvisades dock av England, Frankrike och USA, där de reaktionära krafterna istället försökte förmå Hitler och det tyska monopolkapital han representerade att rikta sina expensionsplaner österut. Därav den eftergiftspolitik som fördes mot Tyskland, symboliserad genom överenskommelsen i München 1938, genom vilken Englands premiärminister Neville Chamberlain gav Hitler fritt fram att attackera Tjeckoslovakien under parollen ”fred i vår tid”.

Västmakternas vägran att sluta en kollektiv säkerhetspakt tvingade Sovjetunionen att 1939 sluta ett icke-angreppsavtal med Tyskland för att vinna tid inför det tyska angrepp som man visste väntade. Detta avtal gav Sovjetunionen två extra år att bygga ut sin försvarskapacitet, något som var avgörande för krigets utgång.

Andra världskriget innehöll många konflikter. I Europa gick den tyska imperialismen först till attack mot sina konkurrenter i England och Frankrike. I Asien attackerade den japanska imperialismen USA. I Kina rasade ett kolonialkrig – eller ett antikolonialt krig, sett ur kinesisk synvinkel. Krigets avgörande karaktärsdrag blottades dock genom det tyska angreppet på Sovjetunionen i juni 1941. Socialismen var utsatt för attack av den tyska imperialismen i dess fascistiska skepnad. Därmed var kriget framförallt ett antifascistiskt krig.

Världen delar sig i tre

Sovjetunionen spelade den avgörande rollen i segern över det fascistiska Tyskland. Under nästan tre år, från juli 1941 till juni 1944, stod röda armén i stort sett ensam mot de tyska trupperna, sedan de västallierade, anförda av Churchill, länge och väl förhalat den utlovade andra fronten i västra Europa. Först sedan röda armén fullt ut besegrat de tyska invasionsarméerna och började rulla västerut, genomfördes invasionen i Normandie. Det gällde att komma först till Berlin...

De amerikanska atombomberna mot Hiroshima och Nagasaki i augusti 1945 har en liknande bakgrund. Det kejsrerliga Japan var vid denna tidpunkt redan militärt besegrat. Kärnvapenattackerna, som kostade hundratusentals människor livet och som orsakade ett fruktansvärt lidande i flera generationer, var inte militärt motiverade. Men eftersom Sovjetunionen efter segern i Europa vänt sina väldiga krafter österut, mot Tysklands allierade Japan, hade USA bråttom. Det gällde att säkra imperialismens framtida herravälde i Ostasien.

Sovjetunionen segrade i kriget och vann genom sina heroiska insatser stor sympati i breda lager världen över, inte minst i Europa. Men också kommunisternas insatser väckte sympati och respekt. I alla ockuperade länder, liksom i fascismens kärnländer, gick de kommunistiska partierna i spetsen i kampen mot fascismen. Tillsammans med andra anti-fascistiska krafter bildade kommunisterna partisanförband och motståndsorganisationer, vilka spelade stor roll för krigets utgång.

I många länder tillkämpade sig kommunisterna under kriget rollen som ledande politisk kraft, som till exempel i Jugoslavien och Albanien. Men inte bara där och inte bara i Östeuropa. I Frankrike och Italien etablerade sig kommunisterna åren efter kriget som största arbetarparti med över 30 procent av rösterna i de allmänna valen. Till och med i det Sverige som stod utanför kriget ryckte kommunisterna fram. I kommunvalet 1946 fick Sveriges Kommunistiska Parti 11,3 procent av rösterna, ett valresultat som vida överträffade de från förkrigstiden.

Åren efter kriget var en omskakande tid för kapitalismen.

Sovjet stod inte längre ensamt som socialistisk stat. I Östeuropa var de borgerliga klasskrafterna överlag så komprometterade av fascism och/eller samarbete med den fascistiska ockupationsmakten, att det inte fanns några reella alternativ till en socialistisk ordning. I Asien upprättades på revolutionär grund socialistiska regeringar i norra Vietnam och norra Korea och något senare också i världens folkrikaste land Kina. En tredjedel av mänskligheten stod efter den kinesiska revolutionen 1949 utanför imperialismens kontroll och exploatering. Ett socialistiskt läger hade etablerats.

I kapitalismens kärnländer växte sympatin för kommunisterna. Kommu-

nister klev rentav in i regeringarna i en lång rad länder, som Frankrike, Italien, Holland, Danmark, Norge och Finland, om än bara för kort tid och som ett slags borgerlig eftergift.

Sist, men inte minst, vacklade de europeiska kolonialvärldena under trycket från folkliga resningar. En våg av nationell befrielse svepte över klotet, från Indonesien och Indokina i öster, över det väldiga Indien till arabvärlden och Afrika. Befrielsen tog sin tid och var i långa stycken ofullgånge – genom nya metoder lyckades imperialismen behålla huvuddelen av sitt ekonomiska och politiska inflytande i flertalet fd kolonier – men ett välde som 1945 omfattade en kolonial befolkning på 663 miljoner människor (det halvkoloniala Kina oräknat) var 1960 reducerat till att omfatta 83 miljoner människor.

Andra världskriget ledde alltså till en drastisk skärpning av kapitalismens allmänna kris. Den kapitalistiska världsmarknaden var inte längre enhetlig. En lång rad länder, de socialistiska, stod nu utanför imperialismens kontroll. Samtidigt strävade de fd kolonierna efter att minska imperialismens makt över sina länder. Världen delade sig i tre, den första (den imperialistiska), den andra (den socialistiska) och den tredje (de länder som frigjort sig från kolonialismen, men som ännu var utsatta för imperialistisk exploatering).

Det kalla kriget

I mars 1946 höll Storbritanniens före detta premiärminister Winston Churchill ett tal vid ett litet anonymt bildningsinstitut i Fulton, Missouri, USA. Det var ett tal som omedelbart blev historiskt.

”Från Stettin vid Östersjön till Trieste vid Adriatiska havet har en järnridå sänkts, tvärs över kontinenten”, dundrade Churchill. ”Bakom den ligger alla huvudstäderna i Central- och Östeuropas gamla stater. Warszawa, Berlin, Prag, Wien, Budapest, Belgrad, Bukarest och Sofia, alla dessa frejdade städer och befolkningen kring dem befinner sig i vad jag måste kalla sovjetfären, och alla är de på ett eller annat sätt underkastade inte bara sovjetiskt inflytande utan också ett mycket stort och i många fall ökande mått av kontroll från Moskva.”

Detta tal var ett slags krigsförklaring, men inte av militär art, åtminstone inte i första hand, utan av politisk. En krigsförklaring mot socialismen i det krig som kom att kallas det kalla.

Det kalla kriget innehöll många moment, varav motsättningen mellan kapitalism och socialism, symboliserad av de båda mot varandra stående ”supermakterna” USA och Sovjetunionen, var det mest framträdande, åtminstone på ytan.

Efter andra världskriget trädde USA fram som imperialismakten framför alla andra. Ekonomiskt hade det expansiva USA passerat ”de gamla” imperialismakterna Storbritannien och Frankrike långt dessförinnan, men genom kriget, som lämnade den amerikanska produktionsapparaten utan minsta skada, blev inte bara det ekonomiska försprånget gigantiskt, utan USA trädde också fram som imperialismens gigant i politisk och militär mening. En imperialistisk supermakt som lämnade sina konkurrenter långt efter, som lydiga och inställsamma mähän.

Så överlägsen var USA-imperialismen, och så framträdande kampen mot socialismen, att den konkurrenskamp mellan olika imperialistiska makter och block som Lenin talat om och som han framhöll som ett av imperialismens utmärkande drag, nästan framstod som förlegad.

Mot en sådan uppfattning invände dock världskommunismens dåvarande ledare JV Stalin. I sin lilla skrift ”Socialismens ekonomiska problem i SS-RU”, som för övrigt utgör ett diskussionsinlägg till den lärobok i politisk ekonomi som tidigare nämnts och som finns utgiven i KPML(r):s klassikerserie, skriver han:

”Ytligt sett tycks allt vara ’gott och väl’: Amerikas förenta stater har satt Västeuropa, Japan och andra kapitalistiska länder på undantagsstat; Tyskland (Västtyskland), England, Frankrike, Italien och Japan, som råkat i klorna på USA, efterkommer lydigt USA:s befallningar. Men det vore oriktigt att tro att detta ’goda tillstånd’ kan bestå ’i all evighet’, att dessa länder kommer att finna sig i Amerikas förenta staters herravälde och ok i det oändliga, att de inte skulle försöka rycka sig loss ur den amerikanska trældomen och beträda vägen till självständig utveckling.”

Det skulle visa sig att Stalin hade rätt, men under lång tid utgjorde ändå USA imperialismakten framför alla andra, något som präglade det kalla kriget och som i viktiga avseenden är utmärkande också efter det kalla kriget, som bekant.

Kalla kriget innehöll som sagt många moment, där motsättningen mellan USA och Sovjet var den mest framträdande. Sovjet var dock inte imperialismens enda eller ens främsta fiende. Det ”expansiva hot” som påstods utgå från Sovjet förelåg överhuvudtaget inte, utan användes för att dölja imperialismens egna strävanden i en tid då det gällde att rädda vad som räddas kunde undan den revolutionära stormen.

För det var så frågan stod. Imperialismen befann sig under press, dels från arbetarklassen på hemmaplan och dels från frigörelsekampen i den tredje världens länder – och det i en situation då en tredjedel av mänskligheten redan befann sig utanför dess kontroll. En nog så besvärlig position, rentav

en defensiv position i en värld där revolution och nationell frigörelse var huvudtendensen.

Vid sidan av kampen mot Sovjetunionen, som präglades av den sk terrorbalansen, av en upptrappad och ”balanserad” kapprustning, fanns fyra huvudlinjer i imperialismens taktik:

1. Fortsatt eftergiftspolitik i imperialismens kärnländer vad gäller arbetarklassens rättigheter, framförallt i Europa, där en socialistisk samhällsombildning framstod som mest hotfull. Efter andra världskriget sköt bygget av den sk välfärdsstaten fart på allvar. Till och med i det konservativa England, kapitalismens vagga, vidtogs åtgärder för att reglera kapitalismen. Denna eftergiftspolitik ändrade inte på något sätt de grundläggande klassförhållandena i samhället, men arbetarklassens ekonomiska och sociala ställning förbättrades, arbetarna fick mer att köpa för, vilket ironiskt nog resulterade i den längsta uppgångsperioden i kapitalismens hela historia. Den bröts inte förrän 1973.

2. Alliansbyggande. Åren efter kriget pumpades miljarder och åter miljarder dollar in i det av kriget förödda Europa inom ramen för Marshallplanen. I retoriken handlade det om återuppbyggnadshjälp och en stor del av pengarna var också rena gåvor, men syftet var framförallt politiskt. Genom Marshallplanen skulle så många europeiska länder som möjligt knytas upp till USA-imperialismen och det nybildade socialistiska lägret skulle isoleras och utsättas för ekonomisk blockad.

1949 togs ett mer formaliserat steg i alliansbyggandet. Då bildades militäralliansen NATO (North Atlantic Treaty Organisation) med USA, Kanada och huvuddelen av länderna i Västeuropa som medlemmar. Officiellt skapades NATO som ett svar på ett påstått militärt hot från Sovjet, men ett sådant existerade inte. Av alldeles självklara skäl. Sovjet hade offrat i särklass mest i kriget, inte bara i människoliv utan också i förödelse. Stora delar av Sovjetunionen låg bokstavligen i spillror. Att ett sådant land skulle starta ett nytt krig faller naturligtvis på sin egen orimlighet. Påståendena har också visat sig vara falskt. När de sovjetiska arkiven öppnades efter Sovjets fall 1991 har man inte hittat ett enda dokument som visar att Sovjet i slutet på 1940-talet hyste några som helst aggressiva planer.

NATO skapades som ett instrument för USA-imperialismens inflytande i Västeuropa. NATO innebar naturligtvis också ett mått av militärt hot mot socialismens länder i Europa. Flera år senare (1955) sammanslöt sig därför dessa i Warszawapakten, som en rent defensiv åtgärd.

Under de kommande åren bildade USA liknande allianser i andra delar av världen, bland annat SEATO i Sydostasien. Syftet var naturligtvis detsamma

som när NATO bildades.

I sammanhanget skall påpekas att EU:s föregångare Kol- och stålunionen ingick i samma spel. Våra dagars snack om EU som ett fredsprojekt är en efterhandskonstruktion. Tvärtom bildades Kol- och stålunionen som en del av det kalla kriget, med USA som fadder och med syfte att stärka imperialismens positioner i Europa. Kol- och stålunionen var en del av ”frontlinjen mot kommunismen”, som Sveriges förre statsminister Tage Erlander uttrycker det i sina memoarer.

Hela detta spel skedde i öppen strid mot fredsuppgörelsen efter andra världskriget, som stadgade om ett enat och demilitariserat Tyskland. Mot denna överenskommelse bröt USA, Storbritannien och Frankrike genom att 1949 utropa sina administrationszoner till Förbundsrepubliken Tyskland. Den illegitima statsbildningen anslöts omedelbart till Kol- och stålunionen och några år senare (1955) till NATO. En öppen provokation.

3. Antikommunistisk hets. Det kalla kriget innebar en oerhört kraftig ideologisk kampanj mot socialismen. USA utropade sin del av världen till ”den fria”, i påstådd motsats till socialismens ”ofrihet”. Betänk då att denna ”fria värld” innefattade kolonialmakter som England, Frankrike och Belgien, som vid denna tid förde blodiga kolonialkrig världen över; att den i tredje världen vilade på fascistiska diktaturer; och att dess grundbult var dollarkapitalets oinskränkta rätt. Inte mycket till frihet.

Den antikommunistiska hetsen innefattade också förföljelse av kommunister och vänstersinnade i de kapitalistiska länderna, symboliserad av den rättsvidriga kampanj som senator Joe McCarthy initierade och ledde i USA åren 1950-54, den sk mcharthyismen. Men McCarthy var inte ensam. I Sverige förklarade Tage Erlander krig mot kommunisterna i fackföreningarna, ett krig som innefattade åsiktsregistrering och svartlistning, och i många länder förbjöds de kommunistiska partierna, som i Västtyskland.

4. Militära interventioner. Sist men inte minst försvarade imperialismen ”sin del” av världen med militärt våld. Varje försök att bryta imperialismens och de imperialistiska monopolbolagens makt möttes med militär intervention.

I boken ”CIA och USA:s verkliga utrikespolitik” listar William Blum de länder som USA intervenerat i sedan 1945. Listan omfattar ett femtiotal länder. Några exempel: Korea, Guatemala, Vietnam, Kambodja, Laos, Haiti, Kuba, Dominikanska Republiken, Indonesien, Chile, Argentina, Nicaragua, El Salvador, Seychellerna, Grenada, Libyen, Panama, Irak, Somalia och Sudan.

Betänk då att denna lista bara omfattar USA-interventioner. Också euro-

peiska imperialistmakter förde blodiga krig i tredje världen under efterkrigstiden, framförallt för att värna sina kolonier, som Frankrike i Indokina och Algeriet; Portugal i Angola, Moçambique och Namibia; Belgien i Kongo; Storbritannien i Egypten och på Irland, för att bara nämna några exempel.

FN har undersökt de militära interventionerna under 1945-1976. Resultatet redovisas i Svenska FN-förbundets årsbok 1980-81. Det är slående. Under dessa 31 år stod västmakterna för 76 procent av de militära interventionerna, sk neutrala länder för 11 procent (till denna grupp räknas länder som Indien och Pakistan) och socialistiska länder för 6 procent. Man kan ha vissa invändningar mot undersökningen, men den ger ändå en belysande bild av vem som stod för militärt hot och aggression under det kalla kriget.

Från Korea till Vietnam

Under andra världskriget kämpade amerikansk och japansk imperialism om herraväldet över Ostasien. USA-imperialismen gick segrande ur den kraftmätningen. Men resultatet blev inte vad de amerikanska monopolbolagen räknat med och hoppats på. Japan var visserligen slaget i spillror och för lång tid neutraliserat som allvarlig konkurrent, men nya fiender dök upp i form av nationellt demokratiska frihetsrörelser, som regel ledda av kommunistiska partier och förenade med socialistiska ambitioner.

Situationen blev akut i samband med den kinesiska revolutionen 1949. När ordföranden för Kinas Kommunistiska Parti, Mao Tse-tung, utropade Folkrepubliken Kina inför en jublande folkmassa på Himmelska fridens torg i Peking var imperialismens ställning i världens folkrikaste land för lång tid besegrad.

Också i andra delar av Ostasien vacklade imperialismen. I Korea bröt den japanska kolonialmakten samman i augusti 1945 och Kim Il Sung's partisaner kunde tåga in i Pyongyang. Revolutionära folkkommittéer upprättades över hela landet, även i den södra delen, som demokratiska organ för folkmakt. Men folkmakt kunde USA inte acceptera. Under förevändning att avvärja den redan besegrade japanska armén ockuperade USA den södra delen av landet en månad senare. USA tog över och reorganiserade kolonialmaktens förtryckarapparat och installerade snabbt en marionettregim i Söul. Som "president" för denna regim, som snabbt utvecklades till en fascistisk diktatur, importerades en korean som bott 40 år i USA, Syngman Ri.

Sovjetunionen krävde att en provisorisk demokratisk regering snabbt skulle upprättas i ett enat Korea, vilket USA vägrade att gå med på. Istället drev USA mot folkmajoritetens vilja igenom den delning av landet som fortfarande består.

Den påtvingade delningen resulterade i Koreakriget 1950-1953, ett blodigt kolonialkrig från USA-imperialismens sida med ambitionen att lägga hela Korea under imperialismens stövel. Kriget inleddes i juni 1950 och det divideras om vem som startade det rent militärt. Det är egentligen ointressant, trots att det finns klara belägg för att sydkoreanska trupper stod för det inledande angreppet. Kriget startades av USA, som med våld och tvång och mot folkmajoritetens vilja delat Korea, i det imperialistiska egenintresset att skaffa sig fotfäste på det asiatiska fastlandet. Varken mer eller mindre.

Nordsidan hade stora framgångar i krigets inledningsskede och lyckades befria i stort sett hela landet, understödd av folkliga resningar mot Syngman Ris fascistiska regim. Då ingrep USA med sin överlägsna militära styrka. Genom fasansfulla terrorbombningar, som inte lämnade sten på sten kvar av Pyongyang och andra städer i norr, och genom en krigföring som inbegrep massmord på civila, lyckades de amerikanska trupperna avancera norrut och inta Pyongyang.

Då ingrep i sin tur Kina, som i ett tidigt skede deklarerat att man inte kunde acceptera att en grannstat invaderades av imperialister. Kinesiska frivilligstyrkor ställdes till Demokratiska Folkrepubliken Koreas förfogande och tillsammans med nordsidans soldater lyckades de snabbt driva invasionsstyrkorna tillbaka.

USA-imperialismen drev sitt krig i Korea under FN-flagg, vilket möjliggjordes av att Folkrepubliken Kina förvägrades Kinas permanenta plats i säkerhetsrådet och av att Sovjet under denna tid bojkottade säkerhetsrådet i protest mot USA:s manipulationer. Övriga medlemmar lyckades USA bevinga via hot och mutor. Att det var ett imperialistiskt krig råder det dock ingen tvekan om.

Fredsamtal inleddes sommaren 1951, då de stridande parterna stod mot varandra längs den 38:e breddgrad som tidigare delat Korea. Samtalen gick trögt. Först två år senare, i slutet av juli 1953, slöts ett stilleståndsavtal i den lilla gränsbyn Panmunjom. Kriget var slut, men utan fred. Ännu 2001 har inget fredsavtal slutits och ännu finns stora amerikanska styrkor förlagda till Sydkorea, utrustade med bland annat kärnvapen.

USA misslyckades med att lägga hela Korea under sig, men imperialismen fick likväl sitt fotfäste på det asiatiska fastlandet. I sin lydstat Sydkorea i det med våld delade Korea.

Också längre söderut, i franska Indokina, vacklade imperialismens välde. I Vietnam organiserade kommunisten Ho Chi Minh redan på 1920-talet kampen för nationell befrielse – riktad mot den franska kolonialmakten och mot den korrupta överklass som fransmännen underhöll.

Under andra världskriget samarbetade den franska Vichyregimen inte ba-

ra med Hitler, utan också med det fascistiska Japan, som fick rätt att utnyttja Vietnam militärt. Den franska kolonialstaten och dess inhemska profitörer levde genom detta kvar under den japanska fascismens överinseende. Japanerna litade dock inte på fransmännen. Mot slutet av kriget gjorde de processen kort med de franska kolonialtrupperna och upprättade ett mycket brutalt styre i Vietnam, naturligtvis med stöd av den korrupta överklassen, som genast vände kappan efter vinden från de nya herrarna.

Så icke Ho Chi Minh och Vietnams Kommunistiska Parti, som inom ramen för befrielseörelsen Viet-minh stod i spetsen för kampen mot den japanska fascismen, precis som de tidigare stått i spetsen i kampen mot den franska kolonialismen. När Japan bröt samman fanns det bara en nationell kraft som kunde ta över ledningen av landet. I september 1945 utropades Demokratiska Republiken Vietnam med Ho Chi Minh som president.

Imperialismen vägrade dock att acceptera Vietnams oberoende. Franska och brittiska trupper intervenerade och inledde ett åttaårigt krig mot Demokratiska Republiken Vietnam. I den södra delen av landet återinfördes det franska kolonialstyret och i norr tvingades president Ho Chi Minh för en tid bli gerillaledare på nytt. En fransk kolonialmakt på nedgång hade dock inte kraft att hålla stånd mot det vietnamesiska folkets frihetslängtan. I maj 1954 led de franska kolonialstyrkorna ett förödande nederlag vid Dien Bien Phu, vilket innebar slutet för det franska kolonialväldet i Vietnam.

Vid en fredskonferens i Genève undertecknades ett fredsavtal som stipulerade att landet temporärt skulle delas vid den 17:e breddgraden för att ge de kvarvarande franska trupperna möjlighet till en ordnad reträtt. Därefter skulle allmänna val hållas i hela landet. Ingen tvivlade på utgången av detta val. Inom utrikesförvaltningen i USA räknade man med att Ho Chi Minh skulle få minst 80 procent av rösterna och att också Vietnam därmed skulle gå förlorat för imperialismen. Alltså inställdes valet i den södra delen av landet och USA installerade istället en marionettregim stödd på de krafter som tidigare gått de franska och japanska ockupationsmakternas ärenden.

Så delade imperialismen Vietnam, såsom man tidigare delat Korea – i strid mot Genèveavtalet och med brutala, terroristiska metoder. I södra Vietnam anställdes rena massakrer mot partisaner som låtit sig avväpnas i enlighet med fredsavtalet.

Det vietnamesiska folket lät sig dock inte kuvas. Ett gerillakrig inleddes mot den av imperialismen installerade regimen i Saigon och den 20 december 1960 formerades den nationella befrielsefronten FNL på hemlig plats i södra Vietnam. FNL tog snabbt kontroll över stora delar av den sydvietnamesiska landsbygden. Den avskydda marionettregimen hade inget att sätta emot.

USA-imperialismen hade inte minsta tanke på att släppa Vietnam. Militära rådgivare skickades till södra Vietnam för att organisera marionettregimens krig mot sitt eget folk och när detta inte hjälpte intervenerade USA i full skala. 1964 inleddes terrorbombningar av både södra och norra Vietnam och året därpå satte USA in reguljära trupper. När toppen nåddes 1969 fanns 543 000 amerikanska soldater i Vietnam.

Terrorbombningarna av Vietnam är historiens mest fruktansvärda. Under 11 år fällde USA mer bomber över det lilla Vietnam än vad som fälldes av samtliga stridande parter på samtliga fronter under andra världskriget. Den sammanlagda sprängkraften översteg flera gånger om atombomberna över Hiroshima och Nagasaki. Norra Vietnam drabbades svårt, men svårare ändå landsbygden i söder, där USA gick in för att bomba bort allt mänskligt liv – ja, allt liv – i områden kontrollerade av FNL. Inga medel skyddes i vad som utvecklades till en av historiens största krigsförbrytelser.

Terrorbombningarna kombinerades med fascistisk terror mot civilbefolkningen i södra Vietnam. Flyktingar undan bombterrorn spärrades in i sk strategiska byar, rena koncentrationsläger, och all opposition fängslades. Som mest fanns 200 000 politiska fångar, varav många gick en säker död till mötes i sk tigerburar, hålor grävda i marken. Rena massakrer förekom, som i den lilla byn Song My, där ett amerikanskt förband brutalt avrättade över 400 människor, mest kvinnor, barn och gamla.

Samtliga soldater som deltog i denna förbrytelse frikändes förutom det ansvariga befälet, löjtnant William Calley. För att lugna en upprörd fredsoption dömdes Calley 1971 till livstids fängelse. Genom ett ingripande från president Richard Nixon fick han dock omedelbart sitt straff sänkt och omvandlat till fängsligt förvar i sitt eget hem! Redan 1974 benådades Calley. Imperialismen straffar inte sina egna bödlar.

Vietnamkriget var det första TV-kriget, realistiska bilder från krigets vedervärdigheter kablades ut till vardagsrum världen över, vilket bidrog till att skapa en allt starkare opinion mot kriget, också i USA, där unga män tvångsutskrevs till kriget och där alltför kom hem i licksäckar eller som fysiska och psykiska krymplingar. En allt starkare opinion i USA krävde att regimen i Saigon skulle ta över ansvaret för kriget, vilket tvingade presidentmakten att inleda ett tillbakadragande av de amerikanska trupperna. Det blev början till slutet. Den korrupta och av folket hatade regimen i Saigon hade inga som helst möjligheter att stå emot befrielsens krafter. Den kollapsade våren 1975 och 30 april 1975 kunde FNL-styrkor inta Saigon. Ett litet folk hade genom enighet och tålmodighet besegrat världens starkaste militärmakt.

Det var en fantastisk seger, men priset var högt. Det beräknas att de imperialistiska krigen mot Vietnam kostade 2 miljoner människor livet. Men sl-

uträkningen kan ännu inte göras. Än idag dör människor till följd av kriget, barn föds missbildade och med svåra hjärnskador, stora landarealer är förgiftade på grund av USA:s kemiska krigföring och de sociala problemen är enorma. För allt detta elände har USA ännu inte betalt en enda dollar i krigsskadestånd till det fattiga Vietnam.

Krigen mot Korea och Vietnam utgör en fruktansvärd påminnelse om imperialismens brottsliga och folkfientliga karaktär. Men de visar också att imperialismen kan besegras – att små folk kan besegra den mäktigaste fiende. Vad som krävs är enighet, tålmodighet, kommunistisk ledning och internationell solidaritet.

Revolutionens våg ebbar ut

Segern i Vietnam var en höjdpunkt i den våg av revolution och nationell befrielse som svepte över världen under det korta århundradet. Men inte dess slutpunkt.

1974 föll den fascistiska diktaturen i Portugal. En viktig orsak var kampen för nationell befrielse i de portugisiska kolonierna i Afrika och fascismens fall ledde också till det portugisiska kolonialsystemets sammanbrott och självständighet för Angola, Moçambique, Guinea Bissau och Kap Verde.

Det rasistiska styret i Zimbabwe tvingades kapitulera och det rasistiska Sydafrika tvingades vika från den olagliga annekteringen av Namibia. Till sist föll även apartheidregimen själv. Sydafrika fick en ANC-regering och en fd livstidsdömd straffånge som president, den legendariske frihetshjälten Nelson Mandela.

I Nicaragua föll Somosa-diktaturen för sandinistrevolutionen. En folkligt förankrad vänsterregering tog vid i Managua och inledde omedelbart ett omfattande reformarbete – en kastad handske till de amerikanska storföretag som dittills styrt landet bakom genomskinliga kulisser.

I Iran föll den imperialistvänliga shahregimen för en folklig resning. Men nu hörs en ny ton i revolutionsmusiken. I Iran etablerade sig inte en progressiv, socialistiskt inriktad regim, utan en religiös, muslimskt fundamentalistisk, som snabbt utvecklades till ett förtryckande prästvælde. USA förlorade visserligen kontrollen över Iran, åtminstone för en tid, men frigörelsen från imperialismen innebar inte ökad frihet för folket. Socialismens krafter var för svaga.

På 1980-talet befann sig världen i en brytningstid. Den revolutionära huvudtendensen mattades av. Imperialismen samlade sina krafter och gick till motoffensiv, inte bara för att försvara ”sin del” av världen, som tidigare, utan för att vidga den. En av de viktigaste motkrafterna, det socialistiska lägret, var försvagat och stätt i upplösning – inte bara på grund av stagnationen

i Sovjetunionen, utan också för att Folkrepubliken Kina under Deng Xiaopings ledning öppnade sig för kapitalism och imperialistisk exploatering.

När Berlinmuren faller 1989 och med den i ett rasande tempo den sk real-socialismen, i land efter land, är skiftet definitivt. Revolution och nationell befrielse är inte längre huvudtendens i världen, utan reaktion och nytt imperialistiskt slaveri. Världen är på väg mot en ny ordning.

Har socialismen misslyckats?

Det korta århundradet slutade med Sovjetunionens upplösning, med den sk realsocialismens sammanbrott. I den nya världsordningens tid existerar inte socialismen som konkurrerande samhällssystem, inte ens i den sk realsocialismens förborgerligade form.

Borgarna använder detta som argument för att hävda att socialismen inte fungerar, att den representerar ett historiskt misslyckande. Det är fel, både i sak och som ett sätt att betrakta historien.

Själva föreställningen att historiska revolutioner lyckas eller misslyckas är ytlig och inbjuder till missförstånd. Revolutioner är väldiga historiska processer som utvecklas i olika riktningar och i olika tempon, beroende på styrkeförhållandena mellan klasserna och de underliggande faktorer som verkar i dem; de har sina upp- och nedgångsperioder; de kan avlösas av kontrarevolution; de har sina segrare och förlorare bland klasserna. Men de varken lyckas eller misslyckas, de är. Och i den mån processen avbryts så finns alltid delar av dess resultat kvar.

Den revolutionära processen leder helt enkelt alltid till något, till att samhället och den samhälleliga kunskapen höjs till en högre nivå, om än inte till de svindlande höjder som de ursprungliga revolutionärerna tänkte sig och hoppades på.

Ett exempel. Den stora franska revolutionen 1789 misslyckades inte för att den första republiken slutade med att kejsardömet återupprättades under Napoleon Bonaparte. När så skedde hade den revolutionära processen redan obönhörligt rivit det aristokratiska bördssamhället och de feudala skrankorna, inte bara i Frankrike utan i stora delar av Europa, och även om aristokratin under kontrarevolutionen kunde återerövra delar av sin makt, så återgick inte allt till det gamla. Den kung som återinsattes på Frankrikes tron var inte längre en feodal kung, utan en borgerlig.

Utifrån ett sådant synsätt måste man närma sig det faktum att arbetarklassen och därmed socialismen led nederlag i det som var Sovjetunionen och det sk östblocket. För **nederlaget** är ett faktum. Arbetarklassen och socialismen led nederlag, lyckades inte stå emot trycket från imperialismen och de borgerliga klasskrafter som det socialistiska systemet självt släppte fram.

Delvis på grund av objektiva faktorer – den ekonomiska och kulturella efterblivenheten i de länder där socialismen först bröt igenom – och delvis på grund av subjektiva – en oförmåga att hantera det byråkratiska problemet. Arbetarklassen lyckades inte behålla samhällsmakten, men det betyder inte att socialismen misslyckades under de 74 år som den utmanade kapitalismen.

Låt oss vända på frågan. Med vad lyckades socialismen? Några hållpunkter.

Socialismen lyfte de länder den bröt igenom i ur ekonomisk, kulturell och social efterblivenhet.

Ryssland är det tydligaste exemplet. I Världsbankens årliga rapport från 1996 konstateras att medan Rysslands BNP per capita 1913 var 10 procent av den i USA, så var den 49 procent 1989. Under sovjettiden som helhet utvecklades Ryssland alltså betydligt snabbare än USA – och det trots uppoffringarna i andra världskriget. Inom parentes kan nämnas att Världsbanken anger Rysslands BNP per capita för 1994 till 19 procent av den i USA, vilket är ett mått på den totala ekonomiska och sociala katastrof som kapitalismens återinförande innebar.

Att socialismen lyfte Ryssland ekonomiskt råder det ingen tvekan om. Siffrorna är otvetydiga och den snabba utvecklingen visas av att det efterblivna bondelandet Ryssland, som 1917 stod på en lägre ekonomisk nivå än Indien, redan på 1930-talet steg fram som världens näst största industrination (efter USA).

Men det handlade inte bara om ekonomi. 1917 var Ryssland ett land av analfabeter – nästan 80 procent av befolkningen kunde varken läsa eller skriva. Tjugo år senare var analfabetismen avskaffad. Sovjetmedborgarna var välutbildade och sovjetkulturen tillhörde världens främsta, inte minst för att kulturell verksamhet öppnats för alla. En lång rad sociala reformer genomfördes, som allmän pension, allmän semester, gratis sjukvård och daghem åt alla barn, för att bara nämna några. Inte bara ett ekonomiskt lyft alltså, utan också ett kulturellt och socialt.

I rapporten från Världsbanken kan man läsa:

”Resultaten av det planekonomiska systemet var beaktningsvärda. De innefattade en ökad levnadsstandard, industrialisering, införandet av elementär skolutbildning, hälsovård, bostadsbyggande, jobb till hela befolkningen – alla dessa framsteg i motsats till den stora depressionen på 1930-talet. Inkomsterna var relativt lika fördelade i befolkningen och en omfattande, om än ineffektiv välfärdsstat, tog form som garanterade varje människa tillgång till en grundläggande levnadsstandard.”

Observera då att detta skrivs av Världsbanken, av en institution som inte kan anklagas för att vara positivt inställd till socialismen.

Socialismen innebar också att skillnaderna mellan länder och folk minskade. En sovjetmedborgare i Moskva hade ungefär samma levnadsbetingelser som en sovjetmedborgare i Centralasien och en medborgare i dåvarande DDR (Östtyskland) levde under likartade förhållanden som en medborgare i Bulgarien, en utjämning som skall jämföras med de enorma och ökande skillnaderna mellan länder och folk i den imperialistiska världen.

Socialismen ledde till att första världskriget slutade. Hade det inte varit för ryska revolutionen och för de revolutionära strömningarna i Tyskland och andra länder, som utmanade kapitalismen även där, så hade masslakten i finansbaronernas krig fortsatt många år till.

Socialismen besegrade Hitler-Tyskland och nazismen. Hade inte det socialistiska Sovjetunionen existerat hade andra världskriget utan tvekan fått en annan utgång. De kapitalistiska länderna i Västeuropa, sådana som Frankrike, Belgien, Holland och Danmark, vek sig utan motstånd när Hitlers arméer rullade in. Sovjetunionen bjöd motstånd och kämpade i tre långa år ensamt mot huvuddelen av de tyska trupperna. Hitler-Tyskland besegrades på östfronten. Först sedan krigsutgången var given öppnades en andra front i väster genom invasionen i Normandie.

Socialismen höjde kvinnans sociala status, inte minst genom garanterad rätt till arbete och egen försörjning. Socialismen gav formell jämställdhet på alla områden, vilket påverkade kampen för kvinnans frigörelse i hela världen.

Socialismen och det socialistiska lägrets existens bidrog på ett avgörande sätt till att tvinga fram avvecklandet av den öppna kolonialismen.

Socialismen tvingade fram eftergiftspolitik och ett annat socialt tänkande i de kapitalistiska länderna, där öppet klassvåld i långa stycken ersattes av reformer. Den sk välfärdsstaten var kapitalismens svar på den socialistiska utmaningen.

Som synes åstadkom socialismen åtskilligt. Utan den socialistiska utmaningen hade världen sett väldigt annorlunda ut. Ja, det faktum att världen idag utvecklas åt ”fel håll”, mot ökade klyftor och ökat armod för miljarder människor, beror på att kapitalismen för närvarande saknar en socialistisk utmanare – både i form av ett socialistiskt läger och i form av en kämpande och socialistiskt medveten arbetarklass.

Socialismen var inte ett socialt experiment, påhittat av Marx och Lenin, vilket allsköns borgare inbillar sig och framförallt vill inbilla oss andra. Socialismen var klasskamp, var kamp för att upprätta ett samhälle som ställde

de många människornas behov i livets alla avseenden före kapitalets krav på maximal profit. Det var en kamp som fördes under mycket svåra omständigheter eftersom socialismen först bröt igenom i efterblivna länder och ständigt utsattes för den imperialistiska omvärldens attacker. Segrarna var många och framstegen väldiga, men till sist lyckades arbetarklassen ändå inte hålla stånd mot inre och yttre fiender. Dessvärre.

Socialismen led nederlag, men den misslyckades inte.

Kapitel 3

Mot en ny världsordning

Vi har angivit det korta århundradets slutpunkt till 1991. Det var då Sovjetunionen upplöstes och med Sovjet den sk realsocialismen. Det finns visserligen fortfarande socialistiska länder i världen, som Kuba och Nordkorea, och det finns länder som leds av partier som kallar sig kommunistiska, som Kina, men helhetsbilden är ändå att kapitalismen löst sin allmänna kris, om än tillfälligt.

Socialismen existerar för närvarande inte som alternativt samhällssystem i världen, annat än som små socialistiska öar, och framförallt ser inte imperialisterna socialismen som ett hot, vilket de gjorde under det korta århundradet, vilket tvingade dem att då gå försiktigare fram än vad de egentligen ville.

Nu skall inte slutpunkten 1991 ses statiskt. Den ekonomiska, sociala och politiska kris som ledde fram till Sovjetunionens sammanbrott utvecklades under lång tid, rentav ända sedan mitten av 1950-talet, då borgerliga klasskrafter tog över styret i arbetarstaten och successivt förvandlade den till en byråkratisk apparat för personlig vinning, för utvinning av mervärde via ställning i den byråkratiska apparaten, istället för via ägande som i kapitalistiska länder.

Men även den sk realsocialismen utgjorde ett hot mot kapitalismen, då den bevarade socialistiska drag – som gemensamt ägande.

Likväl blev stagnationstendenserna i den sovjetiska ekonomin tydliga redan i slutet på 1970-talet, då tillväxten mer eller mindre avstannade. Det finns många orsaker till detta, inte minst politiska och klassmässiga, men en bidragande orsak är utan tvekan att det blev allt svårare för den sovjetiska ekonomin att klara de kostnader som kapprustningen med USA innebar – dessa kostnader skulle ju bäras av en hälften så stor ekonomi. Detta ledde i sin tur till förslumning av den icke-militära delen av ekonomin, med folkligt missnöje och liknöjdhet som följd. Situationen blev givetvis inte bättre när Ronald Reagan i början på 1980-talet lanserade sitt Stjärnornas krigsprojekt, som skulle kräva enorma kostnader vid ett sovjetiskt svar.

Det sägs ibland att USA rustade Sovjet till döds, vilket inte är hela sanningen – mer avgörande är att socialismen och socialismens principer gradvis förfläckades av borgerliga klasskrafter, av revisionisterna – men det är likväl en del av sanningen.

I början av 1980-talet stod det klart för imperialismen att Sovjetunionen stod inför en djup ekonomisk och politisk kris. Huruvida man verkligen trodde på ett regelrätt sammanbrott, som det som verkligen kom 1991, kan göra detsamma. Huvudsaken är att man insåg krisens djup och började planera utifrån att **det politiska** hotet från Sovjetunionen – existensen av ett konkurrerande samhällssystem – inte längre ställde krav på eftergiftspolitik.

Det var en slutsats som befrämjades och påhejades av att den långa kapi-

talistiska uppgångsperioden under 1950- och 1960-talen fick ett abrupt slut i samband med oljekrisen 1974, en kris som föregicks av att den internationella valutaordning som gällt sedan andra världskrigets slut, det sk Bretton Woods-systemet, bröt samma några år tidigare. Också den kapitalistiska världen befann sig i en slags brytningstid i början på 1980-talet.

Två faktorer drev alltså fram en förändring av imperialismens politik:

- Dels insikten om ett förestående sammanbrott i Sovjetunionen, som imperialismen planerade efter och drev på (till exempel genom satsningen på Stjärnornas krig-projektet).
- Dels stagnationstendenserna i den kapitalistiska världsekonomin, som kallade på andra metoder för profitmaximering.

Till dessa faktorer skall läggas en tredje, mer övergripande. Den långa ekonomiska uppgångsperioden under 1950- och 1960-talen, som gjorde det möjligt för arbetarklassen i de imperialistiska länderna att flytta fram sina positioner och som faktiskt också ledde till en viss ekonomisk utveckling i tredje världen, givetvis med den påtvingade imperialistiska försiktighetslinjen som bidragande orsak, förstärkte kapitalismens grepp om arbetar-massorna, i Sverige manifesterat genom socialdemokratins nästan femtio-åriga regeringsinnehav.

Arbetarklassens styrka, manifesterad via reformer av olika slag, var därför till delar skenbar och byggd på lös sand, på klassamarbete istället för på klasskamp. När kapitalet inte längre hade behov av eftergifter och kompromisser och ensidigt sa upp klassarbetet, så stod arbetarklassen utlämnad och desorganiserad, utan kraft att bjuda motstånd.

Det är denna situation av maktförskjutning till kapitalets fördel – på alla plan, internationellt såväl som nationellt, i de imperialistiska länderna såväl som i tredje världen, i ekonomiskt hänseende såväl som i politiskt – som präglar den värld som upprättats efter det korta århundradet.

Det nyliberala systemskiftet

1979 tillträdde Margreth Thatcher som premiärminister i Storbritannien och drygt ett år senare, i januari 1981, svor Ronald Reagan presidenteden i USA. Därmed inleddes ett nyliberalt systemskifte som sedan dess gripit kring sig i världen och som inte lämnat minsta vrå fredad för kapitalistisk exploatering.

Det nyliberala systemskiftet har frigjort de transnationella bolagen och finanskapitalet från de begränsningar som infördes under det korta århundradet, som en del av eftergiftspolitik. Det har också öppnat nya marknader för kapitalet inom sektorer som tidigare ansågs nödvändiga att skydda från vinstintresset (offentlig sektor), alternativt ansågs vara av sådan nationell

vikt att de omfattades av statliga monopol (delar av infrastrukturen, vissa naturtillgångar).

Systemskiftets konsekvenser skiljer sig avsevärt från land till land – konsekvenserna i ett land som Sverige, med stor offentlig sektor, är till exempel större än de i USA – men likväl genomförs det överallt utifrån samma utgångspunkter och med monopolkapitalet som drivande och vinnande kraft. Fem huvudlinjer kan urskiljas.

1. Ett borttagande av varje reglering av marknaderna vad gäller varor och inte minst vad gäller kapital, dvs varje hinder för fri världshandel och fria kapitaltransaktioner skall bort, framförallt i tredje världen, oavsett sociala och mänskliga konsekvenser.
2. Kraftiga nedskärningar av offentliga utgifter till hälsovård, utbildning, socialförsäkringar, social bostadspolitik m.m. och därvid lika kraftiga skattesänkningar enligt principen mest till dem som har bäst råd att betala skatt.
3. Nationella regeringars möjligheter att begränsa de transnationella bolagens och finanskapitalets profitmöjligheter skall bort. Nationalstaten skall försvagas till förmån för internationella överenskommelser mellan kapitalisterna, givetvis under överinseende av de ledande imperialistiska makterna. EU och WTO är exempel på detta.
4. Kollektivt agerande och kollektiva system skall bekämpas och individualiseras. Det gäller inom arbetslivet såväl som vad gäller socialförsäkringar och andra sociala rättigheter.
5. Offentlig egendom och offentlig verksamhet skall privatiseras så långt det bara går. Det gäller givetvis ”tunga” verksamheter som järnväg, elektricitet och telekommunikationer, men också vattenförsörjning, sjukvård, skolor osv. Gränsen går först vid statens repressiva organ, men inte ens de lämnas helt ofredade. Privata fängelser är till exempel en trend i såväl USA som Storbritannien.

Det nyliberala systemskiftets konsekvens är en dramatisk ökning av klassklyftorna – i världen som helhet och i varje enskilt land.

Detta är viktigt att påpeka. Det är inte bara så att orättvisorna i världen ökade dramatiskt under 1900-talets två sista årtionden, sett som fördelning mellan nord och syd, utan orättvisorna ökade lika dramatiskt mellan fattiga och rika i alla länder, inklusive de imperialistiska. I ett land som Sverige ökade till exempel löneskillnaden mellan en genomsnittlig toppdirektör och en genomsnittlig industriarbetare från 9 gånger mer 1980 till 35 gånger mer 1997. I ett land som Frankrike minskade den disponibla inkomsten för den fattigaste tiondelen av befolkningen med 3,3 procent mellan 1979 och 1996

medan den ökade med 9,6 procent för den rikaste tiondelen av befolkningen. Detta bara för att ta två små exempel. Mönstret ser likadant ut överallt. Mer till de rika, mindre till de fattiga.

Det nyliberala systemskiftet skärper utsugningen av arbetarklassen i de imperialistiska länderna **samtidigt** som det skärper den imperialistiska utsugningen av länderna i syd och av de fattiga massorna där. Det finns en vinnare – den imperialistiska bourgeoisien, ägarna till de transnationella monopolbolagen, och dess lakejer och hantlangare världen över. Men det finns många förlorare: arbetare i det kapitalistiska länderna, bönder i syd, socialt utstötta världen över. Många förlorare med en gemensam fiende.

Världsbanken och IMF

Världsbanken och Internationella Valutafonden (IMF) skapades i andra världskrigets slutskede (1944) som en del av Bretton Woods-systemet, ett system som reglerade de ekonomiska förhållandens på den kapitalistiska världsmarknaden ända fram till 1971, då USA-presidenten Richard Nixon ensidigt tvingades säga upp avtalet.

Bretton Woods skapades av USA och var ett slags kvitto på att USA genom andra världskriget klivit fram som den ledande imperialistiska makten i världen. Sak samma med Världsbanken och IMF. De skapades av USA-imperialismen, officiellt för att främja ekonomisk utveckling och motverka nöd och fattigdom i tredje världen, men i verkligheten för att vara verktyg för det amerikanska monopolkapitalets imperialistiska intressen och för att motverka revolutionära stämningar och nationell frigörelse i en tid då kampen mellan kapitalism och socialism stod som hårdast i världen – till delar en slags defensiv roll, alltså.

Sedan motsättningen mellan kapitalism och socialism tonat ut som avgörande och omedelbart verkande, har Världsbanken och IMF dock fått en rakt igenom offensiv roll, dels som murbräckor för det nyliberala systemskiftet i framförallt tredje världen och dels som rena agenter för det amerikanska monopolkapitalets omedelbara profitintressen.

Om detta skall inte råda några tvivel. Världsbanken och IMF är formellt sett internationella, mellanstatliga organisationer som ibland framställs som makter i sig, som svävande ovanför den makt som utgår från Washington. Så är det inte. I kraft av sin ekonomiska styrka har USA ett helt avgörande inflytande i dessa institutioner och de fungerar i praktiken som rena redskap för USA-imperialismen.

Detta gäller inte minst Världsbanken, som är ett viktigt instrument för USA-imperialismens globala politik, dessutom med den fördelen att det står utanför all demokratisk kontroll.

- ❑ Världsbanken straffar länder som motsätter sig USA:s vilja. De beviljas inga lån och inga krediter.
- ❑ Världsbanken belönar länder som uppfyller USA:s vilja. De får de lån och krediter de efterfrågar.
- ❑ Världsbanken försvarar alltid och konsekvent de amerikanska bankernas intressen på bekostnad av alla andra intressen, framförallt på bekostnad av sociala intressen i tredje världen.

Under senare år har Världsbanken och IMF spelat en mycket aktiv roll som murbräckor för det nyliberala systemskiftet i tredje världen. Metoden har varit sk strukturanpassningsprogram. Skuldtyngda länder, vilket är lika med så gott som alla länder i tredje världen, har bara beviljats nya lån på villkor att de öppnar sina marknader för det internationella kapitalet och genomför nedskärningar i de sociala utgifterna så att de offentliga medlen istället kan slussas till banker och finansinstitut i väst i form av återbetalning på lån.

Strukturanpassningsprogrammen påstås syfta till att skapa ekonomisk stabilitet och främja tillväxt, men i verkligheten har de fått rakt motsatt effekt. Försörjningssituationen har förvärrats dramatiskt när fattiga länders ekonomier ensidigt inriktats på enstaka exportvaror, intressanta på marknaderna i de rika länderna och därmed intressanta för de imperialistiska bankerna, som i exportinkomster ser räntor och amorteringar på sina fordringar.

En global marknadsdiktatur

”Det finns ingen fri marknad”, sa den egyptiske ekonomen Samir Amin när han gästade Bok- och biblioteksmässan i Göteborg i slutet på 1990-talet. ”Marknaden är alltid kontrollerad, antingen öppet mellan politiker, fackföreningar och företag, eller i det tysta, av de multinationella företagen.”

Samir Amin hävdar att länderna i tredje världen, för att säkra utveckling, måste föra en socialistisk och nationellt inriktad politik, som skyddar de inhemska marknaderna från imperialistisk exploatering och då inte minst från de imperialistiska monopolbolagen, rentav en protektionistisk* politik, som skyddar inhemsk basindustri och andra inhemska basnäringar från utländsk konkurrens och som planmässigt sörjer för modernisering, industrialisering och ekonomisk utveckling.

Ett titt i backspegeln bekräftar Amins uppfattning.

Under perioden 1960-1980, då de flesta länder i tredje världen förde något som åtminstone kan liknas vid en nationellt inriktad politik, många också under socialistiska förtecken, så skedde verkligen en viss ekonomisk utveckling. Enligt den tidigare citerade studien från Center for Economic and Policy Research i USA, så ökade de allra fattigaste länderna sin BNP per

person med i genomsnitt 1,9 procent per år under denna period och de i mellangruppen, där de flesta länder i tredje världen återfinns, ökade sin BNP med i genomsnitt 3,6 procent. Inte mycket att jubla över, naturligtvis, men likväl en viss utveckling.

Det länder som verkligen lyckats resa sig upp ur underutvecklingens misär, som Sydkorea och Taiwan, drev under denna period en renodlad statskapitalistisk politik, men statliga femårsplaner, som i Sovjet, och med omfattande regleringar av samtliga marknader. Det skall understrykas att dessa ekonomiska under – för sett i perspektiv av den permanenta underutvecklingen i övrig länder i tredje världen representerar de verkligen ekonomiska under – möjliggjordes av gigantiska kapitalflöden från USA. För USA-imperialismen var dessa länder av avgörande politisk och militärstrategisk betydelse och därför styrdes stora resurser dit, lika planmässigt.

Likväl visar Sydkorea och Taiwan att länder i tredje världen kan resa sig ur misären, men inte tack vare kapitalismen, utan trots den – utvecklingen kom till stånd först sedan de kapitalistiska marknadsrelationerna till delar upphävs.

Idag har alla försök att driva en nationellt inriktad politik i tredje världens länder brutalt slagits i spillror av det internationella kapitalet. Skuldskrisen och de strukturanpassningsprogram som i dess spår drivits igenom av Världsbanken och IMF, har varit murbräckor för denna utveckling, men också världshandelsorganisationen WTO har spelat en betydelsefull roll.

Tidigare reglerades världshandeln av det multilaterala Gatt-avtalet, som slöts på 1940-talet och inom vars ramar de avtalslutande länderna förhandlade om framförallt tullar. Förhandlingsrundorna var som regel oerhört utdragna och systemet lämnade ett visst handlingsutrymme för tredje världens länder.

WTO, som bildades så sent som 1995, innebär något nytt, inte bara för att WTO till skillnad från Gatt inte bara är ett avtal utan också en organisation, utan för att WTO representerar marknadsliberalismens totala genomslag i relationerna mellan länder. WTO:s grundtanke är att ”marknadens osynliga hand” styr allt till det bästa och att alla försök att reglera marknaden därför är av ondo. WTO-avtalet reglerar inte bara frågor som rör handel och tullar, utan driver igenom en nyliberal ekonomisk politik, där alla försök att värna sig mot det internationella kapitalets härjningar förbjuds.

Det kallas frihandel, men som tidigare påpekats har denna ordning inte det minsta med fri handel att göra. 70 procent av världshandeln kontrolleras idag av de femhundra största transnationella bolagen och 40 procent av den är i själva verket inte ens handel, utan styrda och minutiöst planerade trans-

aktioner inom ett och samma företag. Den ”fria handeln” är i själva verket imperialismens och de transnationella bolagens frihet att oinskränkt exploatera världen.

Formellt är WTO en demokratisk organisation – varje medlemsland har en röst. Men det är bara yta i en värld där imperialismen styr och där de fattiga länderna genom utpressning och hot om våld har att rätta sig efter imperialismens vilja.

I verkligheten är WTO ett organ för global marknadsdiktatur.

Från nykolonialism till ny kolonialism?

På 1800-talet motiverades kolonialismen med den europeiska civilisationens överlägsenhet. Kolonialismen var ”den vite mannens börda”, var en oegennyttig insats i guds strävan att civilisera de vilda och barbariska folken. Detta var ideologi, det var den härskande klassens ”falska medvetande om sig själv”, för att låna en formulering av Karl Marx.

I själva verket var kolonialismen en hänsynslös exploatering av de icke-europeiska folken världen över, en exploatering som slog sönder civilisationer som i många fall inte stod den europeiska efter, annat än i militär mening, och som i alla fall bara drog elände över dem som ”civiliserades”.

När det barbariska kolonialsystemet bröt samman för trycket från de koloniserade folkens frihetskamp, tvingades imperialismen tillämpa nya metoder för utsugning av tredje världens länder och folk. Det handlade om att vinna politiskt och ekonomiskt inflytande i de nya stater som klev fram på kolonialismens ruiner, framförallt genom att knyta band till den överklass som snart nog utvecklade sig, och om att installera till imperialismen välvilliga regimer, om nödvändigt med våld. En ordning som i marxistisk terminologi brukar kallas för nykolonialism – imperialismen styr tredje världens länder genom ombud.

Ideologiskt innebar nykolonialismen ett officiellt avståndstagande från kolonialismens öppna rasism. De gick inte att framställa de nya bundsförvanterna som vildar och barbarer – de skulle ju inte bara vinnas för imperialismens sak utan också företräda imperialismen mot socialistiska och nationellt demokratiska krafter i sina länder. De fick bli jämlikar och således gick budskapet om alla människors lika värde över jorden. Givetvis i formell mening, vad gäller rättigheter. Att alla människor skulle vara lika vad gäller makt och social ställning kom naturligtvis inte på fråga.

Den nya världsordning som nu håller på att ta form innebär en slags återgång till kolonialismens politik och ideologi. Världsbanken och IMF har idag satt en rad länder i tredje världen under ekonomisk tvångsförvaltning, vilket i praktiken innebär att de nationella regeringarna bara fungerar som

administratörer för en politik som beslutas i New York. Ett kolonialt förhållande som också kläs i politiska och ideologiska termer.

”Traditionellt har styrandet av världen i första hand betraktats som en angelägenhet för regeringarna. Idag måste vi inse att det innefattar också icke-statliga organisationer, medborgarrättsrörelser, multinationella företag, global kapitalmarknad och global massmedia”, skriver den sk Carlssonkommissionen i sin rapport från 1995.

I rapporten, som beställts av FN, hyllar de båda författarna Ingvar Carlsson och Shridath Ramphal ”en ny världsordning som främjar framväxten av det globala grannskapets värderingar på bekostnad av en splittrad nationalism”, en ordning som de betecknar som ”en genuin internationalism”.

Längre än så i tydlighet går krönikören James Morgan i inflytelserika Financial Times. I en krönika från 1995 skriver Morgan:

”Staten har brutit samman i stora delar av Afrika: Sierra Leone, Rwanda, Somalia och andra har upphört att fungera. FN:s utvecklingsprogram UNDP förklarar att det här är en tilltagande trend, som kan iakttagas också i Afghanistan, på Balkan, och, kan man tillägga, kanske så småningom i Kaukasus. Men bör många av de här ställena överhuvudtaget vara stater? På samma sätt som många småföretag inte kan stå på egna ben, kan man hävda att statlig suveränitet inte är någon framtid för många länder.”

I den nya världsordningens politik ifrågasätts den nationella suveränitet som de koloniserade folken tillkämpade sig under 1900-talet. Ännu har ingen återkolonisering skett, men tanken på att upprätta FN-protectorat – kolonier administrerade av FN – har väckts i samband med både kriget mot Jugoslavien och kriget mot Afghanistan. Kolonialismen möjlighet utesluts inte längre.

I den nya världsordningens ideologi hörs liknande tongångar.

Redan 1993 lanserade Harvardprofessorn Samuel Huntington sin tes om ”civilisationernas krig” i en artikel i tidskriften Foreign Affairs. Udden riktades mot den muslimska världen, som Huntington målade upp som speciellt hotfull och naturligtvis som underlägsen den kristna i civilisationshänseende. Då, 1993, väckte Huntington och hans tes anstöt också i borgerliga kretsar, men åtta år senare, då USA förklarade krig mot den internationella terrorismen i muslimsk skepnad, blev han ideologen på modet. I Sverige skrev Dagens Nyheter ledarsida om ”kulturkampen mellan modernitet och tribalism”, om en värld där den kristna (imperialistiska) världen står för allt vackert och där den övriga världen har sig själv att skylla – för allt.

Så formar en ny kolonialism sin politik och ideologi på en grundval av global marknadsdiktatur och ekonomisk tvångsförvaltning av länder som inte uppfyller marknadens krav.

Mot tre imperialistiska block

Efter andra världskriget etablerade sig USA som imperialistisk supermakt, inte som den främste bland likar, utan som den imperialistiska makt som i kraft av sin överlägsna ekonomiska, politiska och militära styrka kunde diktera villkoren för alla de andra. Övriga imperialistmakter ”sattes på undantagsstat”, som Stalin beskrev situationen i början på 1950-talet.

Ännu 2001 har USA-imperialismen en undantagsställning inom det imperialistiska blocket, vilket vi skall återkomma till. Ändå har mycket hänt under dessa dryga femtio år, som pekar på att USA:s plats i solen inte är evig.

Som tidigare påpekats stod USA i början på 1950-talet fadder till Kol- och stålunionen, till det unionsbyggande i Västeuropa som på 1990-talet utmynnade i Europeiska Unionen, EU. USA:s syfte var tvåfaldigt:

1. Dels var det nödvändigt att sammansluta de kapitalistiska länderna i Västeuropa mot det socialistiska hotet – och då inte främst mot Sovjetunionen, även om propagandan sa så, utan mot revolutionära och socialistiska stämningar i arbetarklassen.
2. Dels var det nödvändigt att skapa avsättning för amerikanskt kapital och amerikanska varor i Västeuropa, särskilt i en situation då en tredjedel av mänskligheten ställt sig utanför den kapitalistiska världsmarknaden. USA-imperialismen behövde avsättningsmarknader i Västeuropa för att inte kastas in i en ny depression, vilket krävde åtgärder för att säkra en snabb återuppbyggnad och ekonomisk utveckling.

På ungefär samma sätt resonerade det amerikanska monopolkapitalet vad gäller Japan, som USA krossat under andra världskriget och utsatt för krigshistoriens hittills mest fruktansvärda terrorhandling (atombomberna över Hiroshima och Nagasaki). USA behövde Japan, dels som bas mot den revolutionära stormen på det asiatiska fastlandet och dels som avsättningsmarknad för överskottskapital och varor. Någon upprepning av Versaillesfredens tvångströja på det besegrade Tyskland var därför inte aktuell, annat vad gäller militära rustningar. Istället satsade USA på en snabb återuppbyggnad också av Japan.

Denna politik fungerade som en vitamininjektion i det kapitalistiska världssystemet som helhet. Andra världskrigets förödelse återställde den profitkvot som fallit under smärtgränsen tio år tidigare och gjorde det lönsamt att investera i återuppbyggnad. Problemet för USA var bara att injektionen inte bara gav en kick åt den egna ekonomin, utan också och i ännu högre grad åt ekonomierna i Västeuropa och Japan, som under de kommande årtionden utvecklades snabbare än den i USA. Så gjorde sig den olik-

mässiga utveckling som är ett med imperialismen åter påmind.

Vid ingången till 2000-talet är USA fortfarande den enda imperialistiska supermakten – rentav den enda supermakten, för efter Sovjetunionens upplösning har den ekonomiska kollapsen tvingat det nya Ryssland att abdikera* från utmanarrollen. Men likväl ser världen inte likadan ut.

Ekonomiskt utmanas det amerikanska monopolkapitalet sedan länge av både europeiskt och japanskt kapital, till exempel har EU redan passerat USA som världens största handelsblock. Idag är EU:s andel av världshandeln tre gånger så stor som USA:s och den samlade industriproduktionen inom EU är i nivå med den i USA.

På den kapitalistiska världsmarknaden framträder idag tre handels- och valutablock (EU, USA, Japan). Konkurrensen mellan dem är knivskarp och innehåller många motsättningar, också sådana som utvecklats till rena handelskonflikter. Importrestriktioner av japanska bilar i USA och amerikanska bilar i Japan är bara ett exempel.

På 1980-talet var Japan mest expansivt. Det talades om ”det japanska undret” och när japanskt kapital i mitten på 1980-talet till och med köpte Rockefeller Center i New York, själva symbolen för amerikansk kapitalism, började det mumlas om japansk imperialism också i kapitalets högborg. 1989 gick dock den japanska expansionen in i väggen. Finans- och fastighetsmarknaderna i Tokyo kraschade, vilket ledde till en djup och mycket långvarig recession i japansk ekonomi, en recession som Japan ännu 2001 inte rest sig ur, trots en lång rad statliga stimulans- och åtgärds paket.

Recessionen har dock inte lamslagit den japanska imperialismen. Japan har under senare år slutit en lång rad bilaterala* handelsavtal med länder i Sydostasien, som i växande grad innesluts i vad som skulle kunna kallas den kapitalistiska världsmarknadens yenzon. Tokyo har också lagt fram förslag om att inrätta en asiatisk utvecklingsbank, som skall ta över Världsbankens roll i Asien.

Minns då att Världsbanken i allt väsentligt är ett organ för USA och det amerikanska kapitalet. En ren utmaning mot USA-imperialismen, alltså. Den japanska imperialismen försöker också försiktigt frigöra sig från de rustningsbegränsningar som nederlaget i andra världskriget påtvingade den. Denna utveckling befinner sig dock i sin linda, så den lämnar vi av utrymmeskäl därhän.

1951 stod USA som sagt fadder år den kol- och stålunion som utvecklats till dagens EU. Men det går ingen rak linje mellan dessa unioner. Startskottet till dagens EU, till stormaktsprojektet EU, gick istället i början på 1980-talet, då Europas monopolkapitalister insåg att världen gick mot en ny

tid, varvid det gällde för dem att sluta sig samman för att möta konkurrenskampen på den världsmarknad som åter skulle bli enhetlig. När EU 1984 antog Vitboken om den inre marknaden, som var en ren avskrift på ett program som tidigare lagts fram av den monopolkapitalistiska Round table-gruppen, anträdde den självständiga väg som Stalin talade om redan 1952. Den gökunge som USA gett husrum i sitt europeiska bo hade växt till sig och började kasta ut de amerikanska ungarna.

Med Maastrichtfördraget 1993 tog denna utveckling sedan ytterligare ett kvalitativt steg – över gemensam valuta, politisk union och gemensam militär kapacitet mot det hägrande målet: en federal statsbildning.

Det skall understrykas att EU ännu i första hand utgör en ekonomisk utmaning mot USA-imperialismens dominans. En allvarlig utmaning, inte bara för att EU redan passerat USA som största handelsblock, utan också för att europeisk industri på allvar utmanar amerikansk på alltfler områden. Flygindustrin symboliserar detta förhållande. Sedan andra världskriget har amerikanska Boeing haft ett i stort sett totalt monopol vad gäller större passagerarflygplan. Men nu stjal europeiska Airbus allt större andelar av världsmarknaden och värre lär det blir sedan Boeing trots flitiga försök inte lyckats stoppa bygget av Airbus nya dubbeldäckare för 600 passagerare. En kris-situation för Boeing som uppstod lång innan terroristattacken mot World Trade Center 11 september 2001.

Dagens EU utgör ett uttryck för den allt hårdare konkurrenskampen mellan amerikanskt och europeiskt kapital, varvid det inte råder någon tvekan om att denna motsättning också kommer att ta sig andra uttryck än rent ekonomiska.

I militär mening är dock USA-imperialismens undantagsställning fortfarande ohotad och de dominerande EU-länderna underordnar sig också USA inom ramen för NATO. Det skall dock noteras att USA ser med växande irritation på EU:s säkerhetspolitiska arrangemang och framförallt på EU:s uttalade strävan att definiera en självständig politik visavi Ryssland.

”I takt med att EU utvecklar sin säkerhets- och försvarspolitik och blir en självständig aktör, måste vi definiera vår säkerhetspolitik till Ryssland, vår största granne”, förklarade Tysklands försvarsminister Rudolph Scherping i ett uttalande våren 2001.

Det fick USA att resa ragg, för grundvalen för USA-imperialismens maktställning i Europa har alltsedan andra världskriget varit att USA inom ramen för NATO garanterar Europas säkerhet i förhållande till hotet från öster. Om de europeiska monopolkapitalen inom ramen för EU anser sig kapabla att garantera denna säkerhet på egen hand, vilket Scherping tycks mena, så fal-

ler grundvalen för USA:s makt i Europa och EU kan utvecklas till en allvarlig konkurrent, inte bara ekonomiskt utan också politiskt och på sikt militärt.

Den olikmässiga utvecklingen och motsättningarna mellan de imperialistiska monopolkapitalen och stormakterna har ännu inte utkristalliserat några mot varandra stående imperialistiska block, som före första och andra världskriget. Ännu handlar det i första hand om konkurrerande handels- och valutazoner. Men det råder ingen tvekan om att en hårdnande konkurrenskamp på en av överkapacitet svårt sargad världsmarknad kommer att skärpa motsättningarna framöver, varvid EU redan tar steg i blockbildande riktning. Vägen dit är dock inte utan hinder – framförallt är det inte givet att Storbritannien och det brittiska monopolkapitalet, som av tradition har starka transatlantiska band, väljer EU framför USA i en sådan situation.

I sammanhanget skall också påpekas att Ryssland, som ännu är en militär supermakt, och Kina, som representerar världens största marknad, utgör viktiga brickor i detta spel, var för sig eller tillsammans. De block som lyckas knyta Ryssland och/eller Kina till sig skaffar sig avgörande fördelar i den fortsatta konkurrenskampen.

En ny roll för NATO

NATO bildades som sagt som ett redskap för USA-imperialismens makt och dominans i västra Europa, varvid motsättningen till Sovjetunionen, och det påstådda militära hotet därifrån, var något av en grundbult.

När Sovjetunionen upplöstes 1991 hamnade NATO i något av ett vacuum. Grundbulten var utdragen och den måste skyndsamt ersättas med en ny för att inte hela bygget skulle rasa samman.

I det amerikanska försvarsdepartementet Pentagon arbetades det givetvis intensivt för att smida fram denna nya grundbult, vilken sedan presenterades i ett sk strategidokument. Dokumentet var givetvis hemligstämplat, men tidningen New York Times kom över det och publicerade delar av det i mars 1992. Två citat ur detta dokument:

”Vår första uppgift är att förhindra att det återuppstår en rival (om världsherravälde). Förenade staterna måste visa det nödvändiga ledarskapet så att vi övertygar varje tänkbar rival att de inte skall eftersträva en position där de själva skall försvara sina intressen.”

”Det är av grundläggande betydelse att bevara NATO som det viktigaste instrumentet för västvärldens försvar och säkerhet, liksom att NATO förblir en länk för USA:s inflytande och deltagande i europeiska säkerhetsfrågor. [...] Vi måste förhindra att det uppstår ett europeiskt lett säkerhetsarrangemang som undergräver NATO:s ställning.”

Linjen var klar. NATO skulle bibehållas som ett instrument för USA:s makt i Europa och därutöver ges rollen som ett redskap för USA-imperialismens anspråk på oinskränkt världsherravälde.

Nu var denna omdefiniering inte alldeles enkel att genomföra. Enligt de då gällande stadgarna utgjorde NATO nämligen en försvarsallians syftande till kollektivt skydd om någon av medlemsländerna blev angripet, sk ömsesidiga försvarsförpliktelser. Operationsområdet begränsades enligt stadgan till medlemsländernas territorium och havsområdet däremellan, dvs Nordatlanten – och givetvis till angripande stats territorium. Det saknades alltså formell möjlighet att göra NATO till ett redskap för USA-imperialismens världsvida ambitioner.

Men stadgar kan ändras och det formella får böja sig för maktrealiteternas krav. Redan 1991 inbjöd således USA de fd Warszawapaktsländerna att ingå i vad man kallade Nordatlantiska Samarbetsrådet, NACC, som snabbt knöts till ett sk säkerhetspolitiskt arrangemang med NATO. 1994 upprättades sedan Partnerskap för fred, PFP, till vilket också de flesta av de före detta sovjetrepublikerna i Centralasien anslöt sig. 1997 fortsatte sedan denna utveckling med bildandet av Europeiska Partnerskapsrådet, EAPC, som slutgiltigt bekräftar att USA brutit loss NATO ur stadgans begränsningar.

I denna veva, 1997, genomförde NATO ett sk krigsspel i Kazakstan i Centralasien. Överbefälhavare för ”spelet” var den amerikanske brigadgeneralen John J Sheehan. När övningen skulle värderas gav Sheehan ett glasklart besked om syftet.

”Budskapet jag vill lämna är att det inte finns en nation på jordens yta som vi inte kan komma åt”, sa Sheehan.

Så har alltså NATO givits en ny, global roll i USA-imperialismens strävan att bibehålla sitt världsherravälde. Denna ny roll kläs också i ideologiska termer. I sin bok *Civilisationernas krig* skriver således den tidigare citerade Harvardprofessorn Samuel Huntington:

”NATO är den västerländska civilisationens säkerhetsgarant, vars främsta uppgift är att försvara och bibehålla denna civilisationen.”

Idag har NATO givits rollen som en slags global, imperialistisk insatsstyrka, men det är viktigt att understryka att NATO fortfarande framförallt är ett organ för USA:s makt, inte bara för aggression mot för USA misshagliga länder och regimer, utan också för kontroll över bundsförvanter och presumtiva konkurrenter. Omdefinieringen ger USA möjlighet att använda NATO varhelst man vill, som i kriget mot Jugoslavien 1999, men utesluter inte att USA agerar på egen hand eller i samarbete med enskilda bundsförvanter, som i kriget mot Afghanistan 2001.

Våldets världsmakt

Sovjetunionens upplösning orsakade eufori i den kapitalistiska världen. Den amerikanske fd presidentrådgivaren och sk filosofen Francis Fukuyama hävdade rentav att historien nu tagit slut.

”All vår framtid är nu en liberal seglats på de fria marknadskrafternas oändliga ocean”, skrev Fukuyama i sin bok Historiens slut.

Det var en aning överhettat och fann inget större gehör utanför de akademiska leden, men många människor i framförallt västvärlden trodde och hoppades i alla fall att mänskligheten nu gick en fredligare framtid tillmötes, befriad från det övergripande krigshot som vilat över världen alltsedan Winston Churchills berömda tal i Fulton 1946.

Så blev det inte. Det senaste årtiondet har tvärtom präglats av krig, av förgörande inbördeskrig i länder där olika folkgrupper tidigare lyckats leva i sämja, som i Jugoslavien, men framförallt av renodlade imperialistiska erövringskrig, där USA-imperialismen målmedvetet flyttat fram sina positioner i en tid då våldets världsmakt saknar reella utmanare.

Några exempel:

- ❑ 1989-90. USA invaderar Panama och avsätter sin förre bundsförvant Manuel Noriega, som anses föra en alltför nationellt inriktad politik. 2000 panamaner dödas, de flesta civila.
- ❑ 1990-91. Över 200 000 irakier dödas när en USA-ledd koalition startar krig mot Irak under förevändning att ”befria” det av Irak ockuperade Kuwait, en kolonial skapelse som av Irak alltid betraktas som en legitim del av Irak. Kriget är fasansfullt i sin brutalitet. Irakiska soldater begravs levande när bepansrade amerikanska plogbilar täcker igen deras skyttegravar. Två kärnreaktorer bombas. Skyddsrum bombas. Vatten- och avloppsanläggningar bombas. Sammanlagt deltar 540 000 soldater i den USA-ledda aktionen.

Efter kriget drev USA igenom barbariska sanktioner mot Irak. Minst 1 miljon irakier, varav 500 000 barn, beräknas ha dött som en direkt följd av kriget och dessa sanktioner.

- ❑ 1992-94. USA invaderar Somalia, formellt på FN-uppdrag.aktionen går under beteckningen ”Operation Restore Hope” och beräknas ha kostat 7 000-10 000 somalier livet.
- ❑ 1992-1995. USA och NATO ingriper i det jugoslaviska inbördeskriget som till viktiga delar initierats av dem – och då inte minst av EU. En blockad inleds mot Serbien och Montenegro, varvid amerikanska krigsfartyg stationeras i Adriatiska havet. En flygförbudszon proklamerar i Bosnien,

övervakad av amerikansk stridsflyg. Serbiska flyplan skjuts ner och serbiska områden bombas.

- 1994-96. USA blockerar den militärregering som USA tidigare medverkat till att installera i Haiti. 1996 återinstallerar amerikansk trupp president Aristide, som USA tidigare medverkat till att störta.
- 1995. Strax innan den kroatiska offensiven mot den i huvudsak av serber bebodda provinsen Krajina, bombar amerikanskt flyg serbiska flygfält.
- 1998. En läkemedelsfabrik i Sudan jämnas med marken vid en amerikansk missilattack, officiellt som hämnd för terrorattacker mot de amerikanska ambassaderna i Kenya och Tanzania strax innan. Tusentals människor beräknas ha dött, men antalet är inte klarlagt, då USA i FN:s säkerhetsråd blockerar en krigsförbrytarutredning om attacken. Samtidigt och av samma skäl utsätts fd CIA-läger i Afghanistan för missilattacker.
- 1998. USA utsätter Irak för intensiva bombningar i fyra dagar.
- 1999. USA och NATO inleder ett angreppskrig mot Jugoslavien. Angreppskriget varade i elva veckor och innefattade över 23 000 samlade luftangrepp mot företrädesvis civila mål i Serbien och Montenegro. Bland annat broar, fabriker, bostadsområden, sjukhus, skolor och kyrkor angrips. Kriget och sanktionerna skapar ekonomisk misär i Jugoslavien. Ett år senare leder misären och politiskt missnöje till regimskifte i Belgrad, vilket var ett av krigets syften.
- 2001. NATO-placerar i Makedonien, där den tidigare bundsförvanten från kriget mot Jugoslavien, den albanska UCK-gerillan, startat inbördeskrig.
- 2001. Efter spektakulära terroristattacker mot World Trade Center i New York och militärhögkvarteret Pentagon i Washington förklarar president George W Bush "krig mot terrorismen", ett krig som inleds några veckor senare genom bombningar av Afghanistan, där regimen i Kabul anklagas för att skydda den utpekade terroristledaren Usama bin Ladin. I ett tidigt skede klargörs att krigets mål är att avsätta den muslimskt fundamentalistiska talibanregimen i Kabul och ersätta den med en mer samarbetsvillig, dvs om möjligt med en imperialistisk marionettregim.

Att gå igenom alla dessa krig i detalj i detta studiehäfte skulle bli alldeles för långt och det är heller inte nödvändigt, då det finns utmärkt bredvidläsningslitteratur, bland annat broschyren Våldets världsmakt, som handlar om kriget mot Jugoslavien.

Ett övergripande mönster bör dock påtalas.

I alla dessa krig manade USA fram bilden av en fruktansvärd och skurk-

aktig fiende, av det onda som står mot det goda som USA representerar. Det var Saddam Hussein och hans regim i Irak; Slobodan Milosevic och hans regim i Belgrad; och Usama bin Ladin och den fundamentalistiska talibanregimen i Kabul. USA-imperialismens krig framställdes som det godas krig mot det onda – en propaganda gick hem också hos en hel del vanliga människor, då Saddam Hussein, Slobodan Milosevic, Usama bin Ladin och talibanregimen alla hade många skurkaktigheter på sina samveten och alls inte framstod som förkämpar för rättvisa och rättfärdighet.

Men detta är propaganda, alldeles oavsett att de utpekade ”skurkarna” faktiskt har en hel del på sina samveten. Krigen handlade inte om skurkaktighet, åtminstone inte från de angripnas sida, och USA har absolut inget emot skurkar, så länge skurkarnas är deras, något som det finns ett oändligt antal exempel på. Nej, krigen handlar om ekonomisk och politisk makt, om att USA-imperialismen flyttar fram sina positioner i strategiskt viktiga områden och att de regimer som av en eller annan anledning står i vägen för denna ambition – av nationella, religiösa eller vilka skäl det än är – helt enkelt flyttas undan, med våld om så krävs.

Det ekonomiska skälet stavas **OLJA**. Centralasien och området kring Kaspiska havet ruvar på världens största oljereserver och både Balkan och Afghanistan är viktiga stödjepunkter i kampen om denna olja, som Europas port till Asien (Balkan) och som den närmaste och lämpligaste transportvägen till Indiska Oceanen (Afghanistan).

Det politiska skälet stavas **RYSSLAND** och vad gäller Afghanistan i viss mån också **KINA**. Ryssland är idag slagit i spillror av den kapitalistiska kontrarevolutionens förödande verkningar, men ingen, allra minst strategerna i Washington, räknar med att Rysslands elände skall bestå för evigt. Rysslands rikedomar är enorma och Rysslands militära styrka är fortfarande ansevärd, så när Ryssland väl rest sig ur förnedringen, på vilken grundval det än må vara, så blir Ryssland en allvarlig utmanare till USA om herraväldet över Centralasien och området kring Kaspiska havet. Därför gäller det för USA-imperialismen att flytta fram positionerna medan Ryssland är svagt. När Ryssland återhämtat krafterna kan det vara för sent.

Det är detta de imperialistiska krigen handlar om, i all enkelhet och bortom alla vackra ord. Det är detta våldets världsmakt handlar om: att garantera den imperialistiska utplundringen i varje vrå av världen; att garantera USA-imperialismens ställning som förstarangsmakt i denna utplundring.

Folkrätt under attack

Den nya världsordningen innebär också en omprövning av det rättsliga system som reglerar förhållandet mellan länder. Av naturliga skäl. Den fol-

krätt som gällt under efterkrigstiden, och som ännu gäller, formades utifrån de styrkeförhållanden som rådde i världen 1945, då det vid sidan av imperialismen existerade ett socialistiskt läger och då den koloniala frigörelsen var en mäktig kraft att räkna med.

Det gav en rättsligt system som åtminstone formellt och i viss mån erkände alla länders lika rätt och suveräna staters rätt att suveränt sköta sina inre angelägenheter, utan yttre inblandning. Nationalstatens suveränitet var en grundbult i denna rättsordning, inte utan inskränkningar, visserligen, den gav utrymme för FN-ingripanden för att förhindra krig genom beslut i FN:s säkerhetsråd, men likväl som ett långtgående skydd.

Föreningarna, FN, skapades som en institution för mellanstatligt samarbete i framförallt freds- och säkerhetsfrågor, men efterhand att allt fler länder anslutit sig har inte bara ansvarsfrågorna utökats, utan FN har också kommit att bli liktydigt med det sk världssamfundet. FN anses uttrycka hela världens vilja.

Så är det inte. Från början gavs stormakterna – USA, Sovjetunionen, Storbritannien, Frankrike och Kina – inte bara permanenta platser i den avgörande beslutsförsamlingen, säkerhetsrådet, utan de gavs också vetorätt i sk intressefrågor, vilket gav dem en särställning inom FN och därmed inom det sk världssamfundet.

Under kalla kriget använde USA vid ett flertal tillfällen FN för att dölja sina imperialistiska intressen, bland annat i kriget mot Korea, vilket möjliggjordes av att Sovjetunionen vid denna tidpunkt bojkottade säkerhetsrådet i protest och av att Kinas plats i säkerhetsrådet uppehölls av den tidigare (från före revolutionen) nationalistregimen som flytt till Taiwan. USA och Storbritannien lyckades också via FN driva igenom delningen av Palestina, vilket möjliggjordes av en politisk felbedömning från sovjetisk sida, något som den legendariske sovjetiske utrikesministern Vjatjeslav Molotov snabbt insåg och medgav.

Men även om USA var FN:s dominerande makt, så balanserades USA-imperialismens inflytande först av Sovjetunionen och sedan också av den alliansfria rörelse som växte fram i tredje världen.

På 1970-talet hamnade USA allt oftare i konfrontation med FN och då inte minst med den demokratiska generalförsamlingen, där länderna i tredje världen i kraft av sin majoritet lyckades driva igenom uttalanden och resolutioner som vände sig mot imperialismens diktat, bland annat i Palestina-frågan. Generalförsamlingen saknar visserligen verkställande makt, men i en situation då FN blivit liktydigt med världssamfundet, var det naturligtvis irriterande för USA-imperialismen att gå på åka på stryk i FN. Som en slags hämnd för detta vägrade USA i många år att betala sin avgift till FN,

vilket höll på att driva världsorganisationen mot bakrutt.

Under många år var FN en arena för kamp mellan olika intressen, där tredje världen flyttade fram sina positioner i generalförsamlingen och där USA och Sovjet som regel tog ut varandra i säkerhetsrådet genom att inlägga veton mot beslut som gick dem emot.

Idag är situationen i världen som sagt radikalt förändrad. Den kapitalistiska världsmarknaden är åter enhetlig och imperialismen, som ända in på 1970-talet befann sig i en defensiv position, går på offensiven på alla fronter – ekonomiskt, politiskt och militärt. Ett problem är då att den internationella rättsordningen släpar efter, att den inte svarar mot en situation där imperialismen ser sig själv som ensam herre på täppan och kräver rätt att agera i enlighet med det.

NATO-alliansens krig mot Jugoslavien våren 1999 var ett uppenbart folkrättsbrott, ett rent angreppskrig på en suverän stat, motiverat med inre förhållanden i denna stat – situationen i Kosovo – och utan sanktion av FN. Kriget var inte godkänt av FN:s säkerhetsråd. Likväl motiverade USA och dess allierade angreppskriget mot Jugoslavien med hänvisning till folkrätten. NATO-alliansen påstod att de genom kriget försvarade de mänskliga rättigheterna, fastslagna av FN. Ja, mer än så. De hävdade att de mänskliga rättigheterna skall ses som individuella och stående över statssoveränitetsprincipen, en nytolkning som öppnar en falllucka under folkrätten. För om NATO skall anses ha rätt att starta krig mot länder där de mänskliga rättigheterna kränks, då finns det inte ett land på jorden som är fredat från imperialistisk aggression.

Det allvarliga i sammanhanget är att denna anmärkningsvärda nytolkning fick genomslag långt utanför NATO-alliansens egna led, som i Sverige, där statsminister Göran Persson och utrikesminister Anna Lindh försvarade det folkrättstridiga angreppskriget med dess påstått goda syfte. Men det stannade inte där. På Göran Perssons initiativ tillsattes en oberoende internationell kommission ledd av den sydafrikanske domaren Richard Goldstone, den sk Kosovokommissionen, som i sin rapport beskriver angreppskriget som ”olagligt men legitimt”, en formulering som snabbt blev klassisk och som sedan dess ivrigt upprepas av krigets anhängare i alla imperialistiska länder.

”Olagligt men legitimt” – en rättmätig olaglighet, rentav en laglig olaglighet – så beskriver imperialismen angreppskriget mot Jugoslavien, varvid det naturligtvis inte är kriget det är fel på utan lagen. Det är lagen, folkrätten, som skall ändras, som är utsatt för attack.

Också USA:s och Storbritanniens angreppskrig mot Afghanistan hösten 2001 ackompanjerades av attacker mot folkrätten. Efter terroristattackerna i New York och Washington fick USA visserligen ett omfattande internatio-

nellit stöd för den självförsvarsrätt som finns reglerad i FN-stadgans paragraf 51, en rätt och en paragraf som också nämns i den resolution som FN:s säkerhetsråd antog redan dagen efter attackerna. Redan det är anmärkningsvärt, då självförsvarsrätten avser väpnade angrepp från andra stater och något sådant angrepp var USA inte utsatt för. Paragraf 51 ger inte heller rätt till militära insatser mot andra länder i preventivt syfte, om sådana skall FN:s säkerhetsråd besluta, utan bara rätt till självförsvar under den tid angreppet pågår.

När USA och Storbritannien inledde sitt krig mot Afghanistan nästan fyra veckor efter terroristattackerna i New York och Washington var det därför ett klart folkrättsbrott. Detta angreppskrig mot världens fattigaste land inbegrips inte i den självförsvarsrätt som finns reglerad i paragraf 51 och FN:s säkerhetsråd hade inte beslutat om det.

Likväl framställdes kriget som FN-sanktionerat av inte bara USA och Storbritannien, utan också av det politiska ledarskapet i hela den imperialistiska världen, inklusive det svenska – ett falskspel som möjliggjordes av en ”omtolkning” av paragraf 51, där självförsvarsrätten i strid mot all tidigare praxis utsträcks till att gälla också preventiva militära insatser mot andra länder. Givetvis tackade USA och tog emot. Strax efter krigsutbrottet ”meddelades” FN om att USA ”förbehåller sig rätten” att angripa också andra länder om USA så anser nödvändigt i det utropade kriget mot terrorismen.

Den folkrätt som utformades efter 1945 utgör ett värn för små länder, inte minst för de i tredje världen. Den har inte uteslutit imperialistiska aggressionskrig, som bekant och dessvärre, men den har likväl lagt vissa begränsningar på imperialismens framfart. De attacker mot folkrätten som är en del av den nya världsordningen, öppnar för ett laglöst tillstånd, där imperialismen inte bara har rätten att ekonomiskt penetrera varje vrå av världen, utan också ges rätt att skydda kapitalets intressen med militärt våld.

Kapitel 4

Kampen mot imperialismen

Imperialismen är ett globalt system av exploatering och förtryck, på ekonomins område anført av de multinationella monopolbolagen och på politikens av de imperialistiska stormakterna och deras väpnade styrkor.

Dessa båda aktörer är ben på samma kropp. Idén om det statslösa företaget är ett fantasifoster. 186 av de 200 största företagen i världen kommer som tidigare påpekats från endast 7 länder – USA, Japan, Tyskland, Frankrike, Storbritannien, Holland och Schweiz. Multinationella företag i bemärkelsen företag utan statlig förankring och utan statlig uppbackning, existerar inte. De multinationella företagen är hjälplösa utan sina stater, både vad gäller att driva igenom sin vilja på hemmaplan och vad gäller att underkasta andra länder marknadsdiktaturens diktat. Ytterst vilar deras politiska makt, som all politisk makt, på militärt våld, utövad via den imperialistiska staten. Utan våld och hot om våld klarar inte de multinationella bolagen att upprätthålla sina privata tyrannier.

Någon global makt, svävande ovanför den som de imperialistiska stormakterna representerar, existerar inte heller. När Attac-rörelsens grundare Ignacio Ramonet hävdar att de globaliserade finansmarknaderna ”skapat en egen stat, en övernationell stat med sina egna strukturer, sina maktsfärer och sina egna handlingsramar” – en stat som enligt Ramonet består av klustret IMF, Världsbanken, OECD och WTO – så döljer han, medvetet eller omedvetet, att detta kluster i alla delar utgör redskap för de imperialistiska stormakterna och deras respektive monopolkapital, och då framförallt ett redskap för USA. Klustret IMF, Världsbanken, OECD och WTO är en integrerad del av det imperialistiska systemet med uppgift att öppna minsta vrå av världen för ”konkurrens”, vår tids förskönande omskrivning för imperialistisk plundring.

Imperialismen utgör ett akut och förgörande hot mot majoriteten av mänskligheten.

I de industrialiserade länderna, på hemmaplan, har imperialismen, sedan den frigjorde sig från de värsta yttringarna av sin allmänna kris, farit fram som en bärsärk mot arbetarklassens politiska rättigheter och sociala och ekonomiska ställning. Fackliga och demokratiska rättigheter har inskränkts, arbetstidsregler och anställningstrygghet har i växande grad upphävts, massarbetslösheten har permanentats, den sk välfärdstaten har rustats ned och arbetarlöner har sänkts, framförallt relativt – kapitalet lägger beslag på en allt större del av produktionsresultatet – men i många länder och vad gäller de sämst betalda också absolut, som i USA. I alla kapitalistiska länderna ökade klassklyftorna dramatiskt under perioden 1980-2000, med ökad fattigdom och ökad ohälsa som följd.

”Man kan säga att kapitalismen förklarade arbetarklassen krig och vann”,

skrev den amerikanske ekonomiprofessorn Lester Thurow 1996 i en artikel i tidskriften *The American Prospect*. Det är en alltför dystert bild, klasskriget är ännu inte avgjort, men att kapitalismen vann det första slaget i det förnyade och öppna krig som inleddes kring 1980, råder det ingen tvekan om. I USA likväl som i Sverige.

Den kapitalistiska offensiven drabbar också breda mellangrupper i det kapitalistiska samhället. Tjänstemän av olika slag, inte minst inom offentlig sektor, proletariseras eller underkastas arbetarklassliknande förhållanden, utan möjlighet att påverka den egna arbetssituationen och med vinstkrav ständigt hängande över sig, inom det offentliga som regel omskrivna som sparkrav.

I alla länder har den kapitalistiska offensiven resulterat i omfattande social utslagning. Stora grupper ställs permanent utanför arbetsmarknad och social gemenskap, ofta på etnisk grund, vilket skapat utanförskap, ökad kriminalitet och växande sociala spänningar.

I tredje världens länder har den imperialistiska offensiven skapat ett växande elände och en regelrätt social kris. En viss ekonomisk utveckling under perioden 1950 – 1980, som gav en viss höjning av levnadsvillkoren också för de fattigaste, vändes under de följande tjugo åren i sin motsats. Tredje världen i dess helhet har blivit fattigare, relativt sett och i stora delar också absolut, och de fattiga i tredje världen har kastats ner i en fattigdom som saknar beskrivning.

Ett exempel på det sjuka i situationen är att de 358 dollarmiljardärer som fanns i världen 1996, tillsammans förfogade över en förmögenhet som översteg vad 2,5 miljarder människor, nästan halva jordens befolkning, samma år lyckades skrapa ihop i samlad inkomst.

Allra mest elände har imperialismen dock skapat i Östeuropa och i de länder som var Sovjetunionen. I Ryssland har den kapitalistiska kontrarevolutionen skapat en ekonomisk och social tillbakagång utan motsvarighet i världshistorien. Mellan 1991 och 1997 föll den ryska bruttonationalprodukten enligt Världsbanken med hisnande 83 procent, en siffra som avslöjar en regelrätt ekonomisk och social kollaps. På bara fyra år, mellan 1990 och 1994, föll medellivslängden dramatiskt, för män med sex år och för kvinnor med fyra. Under sju år av kapitalism minskade Rysslands befolkningen med 4 miljoner människor när den enligt FN-beräkningar från 1987 skulle ha ökat med 12 miljoner. Kapitalismen tar livet av människor i Ryssland i en omfattning som påminner om andra världskriget. Men idag dör inte ryssarna av tyska kulor och granater, utan av fattigdom och av fattigdomens välkända följeslagare, som kolera, difteri, tbc, syfilis och alkoholism.

Så ser världen ut anno 2001. Överallt – i alla världsdelar och i alla länder,

i fattiga såväl som rika – skapar imperialismen elände, oförnuft, hot, omänsklighet; drabbar imperialismen och dess marknadsdiktatur den stora majoriteten av vanliga, hårt arbetande människor med våldsamt kraft, gör imperialismen de fattiga fattigare på det att de rika skall kunna bli ännu rikare.

En dyster bild, kan tyckas. Men i den dystra bilden bor ett hopp, en lösning. I en situation då imperialismen utmanar hela världen, så skapar den sig också fiender över hela världen.

- Från arbetarna i monopolbolagens fabriker i de imperialistiska länderna, som ser sina löner och rättigheter försämrade och sina jobb exporterade, till arbetarna på samma bolags fabriker i Östeuropa och tredje världen, som tvingas slita som djur för vatten och bröd, utan rättigheter och under vedervärdiga arbetsvillkor;
- från offentliganställda kvinnor i Sverige, som ser sina jobb försvinna med den välfärd som var vår stolthet, till f.d statsanställda i Ryssland, som ser det som var gemensam egendom plundras av kapitalister och gangsters i skön förening;
- från småbönder i Europa, som inte lyckas hålla stånd mot livsmedelsmonopolisternas storskaliga manipulationer, till fattigbönder i Afrika, Asien och Latinamerika, som tvingas odla tobak och kaffe för export istället för mat till sina barn.

Eller för att vidga perspektivet:

- Från arbetarklassen i EU-länderna, som underkastas de europeiska monopolkapitalets marknadsliberala och imperialistiska stormaktsprojekt, till de palestinska och kurdiska folket, som förvägras sina nationella rättigheter;
- från freds rörelsen i alla världens länder, som motsätter sig imperialismens aggressionspolitik och attacker mot folkrätten, till folken i Vietnam, Jugoslavien, Afghanistan och alla länder som genom åren utsatts för och som i framtiden kommer att utsättas för imperialistisk aggression.
- från folken i Nordkorea och på Kuba, som valt sin egen väg, till revolutionära krafter över hela världen, som vägrar acceptera att "all vår framtid är en liberal seglats på de fria marknadskrafternas oändliga ocean".
- från ungdomar i USA och Västeuropa, som protesterar mot globalisering på kapitalets villkor, till medborgarrätts- och kvinnoorganisationer i tredje världen, som hävdar att det finns andra och viktigare livsvärden är fri

rörlighet för kapital.

Ja, listan kan göras mycket längre än så här, men låt oss stanna där och lämna fortsättningen till diskussion. Det viktiga är att kampen mot imperialismen är en världsomspännande kamp, som i sig innesluter den stora majoriteten av mänskligheten, åtminstone potentiellt.

Vad finns huvudkrafterna?

Efter de stora demonstrationerna mot WTO-mötet i Seattle 1999, finns det som ser den direkta aktionen som det alexanderhugg* som skall lösa globaliseringens gordiska knut. Något av ett resande protestfölje har etablerat sig, som möter upp varhelst den globaliserade kapitalismens toppar möts, för att framföra sina krav. Inget fel i det, i alla fall inte så länge protesterna inte urartar och vänds mot det folkliga rörelsen, som vid EU-toppmötet i Göteborg 2001.

Men det är en illusion att tro att protester mot WTO, Världsbanken, IMF och allt vad den globaliserade kapitalismens institutioner heter, utgör huvudkraften i kampen mot imperialismen. Dessa institutioner representerar symboler, är något av imperialismens skuggor – och man kan inte bekämpa imperialismen genom att slå mot dess skuggor.

Vad finns huvudkrafterna? Kommunisterna svarar:

Arbetarklassen i de imperialistiska länderna, som genom sin ställning i produktionen har kraft och möjlighet att slå mot den monopolitiska kapitalismens hjärta – profitmaximeringen;

De förtryckta folken och länderna i tredje världen, som utgör den stora majoriteten av mänskligheten och vars kamp för frigörelse också utgör ett hot mot profitmaximeringen.

Här är det viktigt att slå fast att det handlar om folken **och** länderna. En del i den nya världsordningens strategi är att dödförklara nationalstaten och därmed alla folks rätt till självbestämmande och statlig suveränitet. Baktanken är given. I det som framställs som en statslös värld, vilket i själva verket är en värld där de små länderna berövas sina statliga suveränitet, härskar imperialismen och de imperialisterna stormakterna oinskränkt. Staten är ett organ för klassförtryck och så länge klasser, klasskamp och klassförtryck existerar är en statslös värld inte möjlig, sedan får kapitalismen ”globalisera sig” bäst den vill.

Alltså; inte bara de förtryckta folkens kamp för sina rättigheter – mot de multinationella bolagens exploatering och skövlingar, mot koloniala och fe-

★ **Alexandershugg, Gordisk knut** - Enligt legenden ställdes Alexander inför en knut som var omöjlig att trassla upp. Han högg då helt enkelt upp den med sitt svärd. Idag används uttrycket för att på ett enkelt sätt lösa ett svårt problem.

odala rester, för jordreformer, mänskliga och fackliga rättigheter, social omvandling och vad det nu kan vara – utan också de förtryckta ländernas kamp för oberoende och rätt att sköta sina egna angelägenheter, är en viktig och oundgänglig del av kampen mot imperialismen. Saddam Hussein må vara en förtryckare av sitt eget folk, men varje antiimperialist måste trots det försvara Iraks rätt till självbestämmande och motsätta sig imperialismens aggression mot Irak, detta bara för att ta ett exempel.

Kampen för socialismen. Så länge det socialistiska lägret existerade utgjorde det en tredje huvudkraft i kampen mot imperialismen. I den nya världsordningen existerar socialismen bara som små isolerade öar i världen och kampen för socialismen är ytterligt tillbakaträngd. Ändå bör den framhållas som en huvudkraft, ty utan ett socialistiskt perspektiv riskerar kampen mot imperialismen att förminska till en kamp mot imperialismens yttringar.

Imperialismen är ett stadium av kapitalismen, dess högsta och sista monopolistiska stadium. En frigörelse från imperialismen är därför inte möjlig utan en socialistisk samhällsomvandling.

Hur skall kampen föras? Att den är internationell, global till sitt innehåll är uppenbart – över hela världen möter arbetare och förtryckta samma imperialistiska fiende. Men lika givet är att den är nationell, lokal till sin form. Arbetare i Sverige måste kämpa sin kamp utifrån sina förutsättningar och mot de fiender som möter dem här, både i den fackliga kampen och i den politiska. De jordlösa i Zimbabwe kämpar sin kamp, de fördrivna och ockuperade palestinierna kämpar sin, indianerna i Chiapas kämpar sin osv osv.

”Vår kamp här, klass mot klass, ett stöd till FNL”, skanderade vi kommunister under Vietnamkrigets dagar på 1970-talet. Det ger ett perspektiv på vad det handlar om – om klassolidaritet över gränserna, om att stödja varandra i varandras kamper.

”Tänk globalt, handla lokalt”, heter det numera. Det ger också perspektiv, är rentav en lyckad omskrivning av Kommunistiska manifestet tes om att ”klasskampen är internationell till sitt innehåll, men nationell till sin form”.

Imperialismen befinner sig på offensiv och har så gjort i två årtionden nu. Följderna är förskräckande. Men imperialismen möter motstånd på alla kontinenter. En världsomspännande front mot imperialismen håller på att formeras. Den är ännu svag och i sin linda, men den som tror att världen kan utvecklas åt fel håll hur länge som helst, utan att de förtryckta och åsidosatta protesterar och gör uppror, är antingen blind för historiens dialektik eller har förlorat hoppet om människorna. Vi kommunister är vare sig blinda eller desillusionerade. Vi tror på kraften i den många människornas gemensam-

ma kamp, utkämpad av arbetare, bönder och alla andra som drabbas av imperialismens förtryck – av människor i alla länder och av alla raser och nationaliteter och genom internationell solidaritet sammansluten till en enda krossande näve mot imperialismen.

Låt oss avsluta så som KPML(r) partiprogram avslutas: Arbetare och förtryckta folk i alla länder, förena er!

Utgiven av KPML(r)

Pris: 50 kr

HS Offset 2001